

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ฉบับสมบูรณ์

การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนขนาดเล็กโดยการมีส่วนร่วม
ของชุมชนบ้านนางาม ตำบลคำพอง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด

โดย นายปรารธนาดี วิชามุข และคณะ

มกราคม ๒๕๕๖

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนขนาดเล็กโดยการมีส่วนร่วม
ของชุมชนบ้านนางาม ตำบลคำพอง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด

โดย นายปรารธนาดี วิชามุข และคณะ

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

สารบัญ

หัวเรื่อง	หน้า
คำนำ	ซี
สารบัญ	ซี
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	3
คำถามวิจัย	3
วัตถุประสงค์	3
แนวทางการดำเนินการวิจัย	3
ผลที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
กรอบแนวคิดการวิจัย	6
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม	7
1. การปฏิรูปการศึกษา	7
2. โรงเรียนขนาดเล็ก	18
3. การจัดการกระบวนการเรียนรู้	21
4. การมีส่วนร่วม	29
5. ภูมิปัญญาท้องถิ่น	31
บทที่ 3 กระบวนการวิจัย.....	34
1. วิธีการดำเนินการวิจัย	34
2. ขอบเขตการศึกษา	34
3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	35
4. แผนงานและวิธีการวิจัย	35
5. ขั้นตอนการดำเนินงาน	36
6. แผนปฏิบัติการโครงการวิจัย	37
บทที่ 4 ผลการวิจัย.....	39
บทที่ 5 สรุปผลและข้อเสนอแนะ.....	42
ภาคผนวก	44

บทที่ 1 บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2553 มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ มาตรา 24 การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สถานศึกษาจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็นและทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง และได้กำหนดให้มีการจัดระบบโครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษาโดยยึดหลักการมีเอกภาพด้านนโยบายและมีความหลากหลายในการปฏิบัติ การกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่น และสถานศึกษา มีการกำหนดมาตรฐานวิชาชีพและบุคลากรทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนมีการระดมทรัพยากรมาใช้ในการจัดการศึกษาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (มาตรา 9) การบริหารโรงเรียนในระดับประถมศึกษาชั้นต้นต้องอาศัยทรัพยากรในชุมชนหรือท้องถิ่นในเขตบริการมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการพัฒนา

บ้านนางาม เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติดงแม่แฝด อยู่ทางทิศเหนือของอำเภอ โพธิ์ชัย อยู่ห่างจากตัวอำเภอโพธิ์ชัย 24 กิโลเมตร เป็นถนนลาดยาง 16 กิโลเมตร และถนนลูกรัง 8 กิโลเมตร และอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดร้อยเอ็ด ห่างจากจังหวัดร้อยเอ็ด 80 กิโลเมตร เป็นถนนลาดยาง ตามเส้นทางบ้านดงบ้านนา-อำเภอเชียงขวัญ-อำเภอโพธิ์ชัย-ตำบลคำพอง ตั้งอยู่ในที่ราบสูง และเนินเขา ขาดน้ำอุปโภค บริโภค เนื่องจากไม่สามารถขุด เจาะ น้ำบาดาลได้ ต้องอาศัยน้ำจากแหล่งน้ำอ่างเก็บน้ำห้วยสมสนุก ซึ่งในฤดูแล้งอากาศร้อนจัด ฤดูหนาวอากาศหนาวจัดและ มีลมแรง ฤดูฝนมีน้ำมาก สภาพของดินเป็นดินร่วนปนทราย ปลูกไม้ยืนต้นได้ทุกชนิด

อาณาเขตติดต่อทิศเหนือติดต่อกับบ้านนาขาม อ.กุฉินารายณ์ จ.กาฬสินธุ์ ทิศใต้ติดต่อกับบ้านภูเขาทอง อ.โพธิ์ชัย จ.ร้อยเอ็ด ทิศตะวันออกติดต่อกับบ้านปากช่อง อ.โพนทอง จ.ร้อยเอ็ด ทิศตะวันตกติดต่อกับเทือกเขาภูมวย อ.โพธิ์ชัย จ.ร้อยเอ็ด

สภาพชุมชนเป็นชนบท รายได้ของประชากรส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับอาชีพทำไร่และทำนา หลังจากเสร็จฤดูทำนาแล้วจะไปรับจ้างทำงานที่ต่างถิ่น บางบ้านจึงปล่อยให้ลูกอยู่กับตายายหรือปู่ย่า หรือบางบ้านปล่อยให้ลูกอยู่ตามลำพัง สภาพสังคมเป็นสังคมชนบท มีขนบธรรมเนียมประเพณีเก่า ๆ ที่ขึ้นชอบศรัทธาและอนุรักษ์ประเพณีตามพุทธศาสนา ประชาชน กลุ่มอายุ 20 ปีขึ้นไป ส่วนมากได้รับการศึกษาภาคบังคับ ส่วนอายุต่ำกว่า 20 ปีโดยเฉลี่ยจบระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีสถานที่สำคัญ ได้แก่ วัดถ้ำภูมวย วัดพรสวรรค์นาราม อ่างเก็บน้ำห้วยสมสนุก น้ำตกน้ำจึก ผาห้าหาด

โรงเรียนบ้านนางาม ตั้งอยู่หมู่ที่ 11 บ้านนางาม ตำบลคำพอง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด เดิมเป็นโรงเรียนสาขาของโรงเรียนบ้านภูเขาทอง ก่อตั้งเมื่อวันที่ 27 สิงหาคม 2533 ปัจจุบันโรงเรียนบ้านนางาม มีพื้นที่ 10 ไร่ 2 งาน ปัจจุบันโรงเรียนบ้านนางาม มีครู 3 คน ลูกจ้างชั่วคราว ตำแหน่งพี่เลี้ยงเด็ก 1 คน ครูอัตราจ้าง 1 คน ตำแหน่งนักการภารโรง 1 คน มีนักเรียนทั้งหมด 56 คน เปิดทำการสอนตั้งแต่ชั้นปฐมวัยปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีนายปรารภนาดี วิษามุข ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสถานศึกษา

จากการจัดการศึกษาของโรงเรียนและชุมชนที่ผ่านมา โรงเรียนมีปัญหาในเรื่องความขาดแคลนบุคลากร มีครูไม่ครบชั้น โรงเรียนจึงจัดการเรียนการสอนโดยวิธีการสอนแบบรวมชั้น คือ ชั้นอนุบาล 1 รวมกับอนุบาล 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 รวมกับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 รวมกับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 รวมกับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จากการประเมินคุณภาพรอบที่ 2 ของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) ผลการประเมินโรงเรียนไม่ผ่านการรับรองทั้งสองระดับ คือ ระดับปฐมวัยและระดับประถมศึกษา โรงเรียนจึงต้องจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน

การปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ.2552-2561) ได้วางกรอบแนวทางที่จะยุบโรงเรียนขนาดเล็ก ด้วยเห็นว่าโรงเรียนขนาดเล็กดังกล่าวเหล่านี้ส่วนใหญ่มีปัญหา โดยเฉพาะคุณภาพของนักเรียนค่อนข้างต่ำเมื่อเปรียบเทียบกับโรงเรียนขนาดอื่นๆ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะโรงเรียนขาดความพร้อมทางด้านปัจจัย เช่น มีครูไม่ครบชั้นเรียน ขาดแคลนสื่อการเรียนการสอนและวัสดุอุปกรณ์ โดยเฉพาะสื่อและเทคโนโลยีที่มีราคาแพง ทั้งนี้เนื่องจากเกณฑ์การจัดสรรงบประมาณส่วนใหญ่ใช้จำนวนนักเรียนเป็นเกณฑ์ในการจัดสรร โรงเรียนขนาดเล็กส่วนใหญ่ขาดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ กล่าวคือ มีการลงทุนค่อนข้างสูง เมื่อเปรียบเทียบกับโรงเรียนขนาดใหญ่กว่า

จากปัญหาดังที่กล่าวมาแล้ว กระทรวงศึกษาธิการมีนโยบายที่พัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพ มีความคุ้มค่ามากขึ้น จึงได้กำหนดแนวดำเนินงานคือ การยุบ คบ รวม โรงเรียนขนาดเล็กในประเทศ จำนวน 14,000 กว่าโรงเรียน ให้ได้ร้อยละ 50 นั่นคือ การยุบ คบ รวม โรงเรียนขนาดเล็ก ให้ได้ 7,000 โรงเรียน ภายในปี 2561 การดำเนินการตามนโยบายดังกล่าวได้กำหนดแผนการดำเนินการไว้เป็นรายปี คือภายในปี 2554 โรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียนตั้งแต่ 20 คนลงไป ภายในปี 2555 โรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียนตั้งแต่ 40 คนลงไป ภายในปี 2556 โรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียนตั้งแต่ 60 คน ลงไป และภายในปี 2561 โรงเรียนที่มีนักเรียนตั้งแต่ 120 คนลงไป

จากนโยบายดังกล่าวโรงเรียนบ้านนางามจะต้องดำเนินการตามแผนยุบ คบ รวม ในปี 2556 หากไม่ประสงค์จะดำเนินการดังกล่าวจะต้องจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างความเข้มแข็ง เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาให้สูงขึ้น โรงเรียนบ้านนางามและชุมชนได้ร่วมกันจัดวงเสวนาร่วมกันเพื่อระดมความคิด เพื่อสืบค้นองค์ความรู้ของชุมชนที่จะนำมาใช้ในการบูรณาการจัดการศึกษา และค้นหารูปแบบแนวทางการพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน จึงได้จัดทำข้อเสนอโครงการวิจัยนี้ขึ้น

คำถามวิจัย

คำถามหลัก

การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนขนาดเล็กโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนางาม ตำบลคำพอง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นอย่างไร

คำถามรอง

- 1) สถานการณ์ของการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันคืออะไร
- 2) ชุมชนบ้านนางามมีองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องใดบ้าง ที่สามารถนำไปบูรณาการกับการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียน
- 3) มีปัจจัย เงื่อนไข และข้อจำกัด อย่างไรบ้างต่อการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนขนาดเล็ก

โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

4) เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนขนาดเล็กโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนางาม ตำบลคำพอง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาสถานการณ์ของการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
- 2) เพื่อสืบค้นองค์ความรู้ของชุมชนและนำไปสู่การบูรณาการในการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียน
- 3) เพื่อศึกษาปัจจัย เงื่อนไข และข้อจำกัดของการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนขนาดเล็กโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
- 4) เพื่อศึกษารูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนขนาดเล็กโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

แนวทางการดำเนินการวิจัย

ขอบเขตการวิจัย

พื้นที่ โรงเรียนบ้านบ้านนางาม หมู่ที่ 11 ต.คำพอง อ.โพธิ์ชัย จ.ร้อยเอ็ด
ระยะเวลา 12 เดือน ระหว่างเดือน 1 กันยายน 2555- 31 สิงหาคม 2556

กลุ่มเป้าหมาย

- ชาวบ้านในชุมชน 96 ครัวเรือน
- ผู้นำชุมชน /ผู้รู้ /ปราชญ์ชาวบ้าน /ผู้เฒ่าผู้แก่
- คณะกรรมการหมู่บ้าน /คณะกรรมการคุ้ม
- คณะครูในโรงเรียน

ขอบเขตด้านเนื้อหา

1.1 ข้อมูลบริบทชุมชน

- ประวัติศาสตร์ชุมชน
- วัฒนธรรม /ประเพณี /ความเชื่อ
- ผู้นำ /กลุ่มกิจกรรม /เครือข่าย
- อาชีพและรายได้ /วิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน
- ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า

1.2 องค์ความรู้ภูมิปัญญาของชุมชน

- ระดับครัวเรือน /ระดับชุมชน

1.3 รูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนขนาดเล็กโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) วิธีการดำเนินการวิจัย แบ่งเป็น 3 ระยะ คือ 1) การเตรียมการและการออกแบบกระบวนการ 2) การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้โดยชุมชนมีส่วนร่วม 3) การถอดบทเรียนจากกระบวนการพัฒนา

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

1. แบบสำรวจ
2. แบบบันทึกข้อมูล
3. ศึกษาดูงาน
4. เวทีสัมมนาเชิงปฏิบัติการ
5. จัดเวทีชุมชนเสวนา

วิธีดำเนินการวิจัย

ระยะที่ 1 การเตรียมการและการออกแบบกระบวนการ

- 1) ประชุมทีมวิจัยเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่และกรอบการวิจัย
- 2) จัดเวทีเสวนาชุมชนเพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการของชุมชนใน

การพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน

- 3) ประชุมทีมวิจัยสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูลองค์ความรู้ของชุมชน
- 4) ลงพื้นที่สืบค้นและสังเคราะห์องค์ความรู้ของชุมชนที่จะนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้
- 5) ศึกษาดูงานเพื่อนำแนวคิดมาปรับใช้ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยชุมชนมีส่วนร่วม

ร่วม

- 6) จัดเวทีสัมมนาเชิงปฏิบัติการในการออกแบบกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ระยะที่ 2 การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้โดยชุมชนมีส่วนร่วม

- 1) จัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ตามที่ได้ร่วมกันออกแบบ

ในระยะที่ 1

- 2) ประชุมทบทวนการดำเนินงานระหว่างการพัฒนาเพื่อปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น(เวทีติดตามความก้าวหน้า)

ระยะที่ 3 การเตรียมการและการออกแบบกระบวนการ

- 1) จัดเวทีชุมชนเสวนาร่วมกันเพื่อสรุปและถอดบทเรียนที่ได้รับจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชน

- 2) รายงานผลฉบับสมบูรณ์และเผยแพร่สู่สาธารณะ

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ผลในเชิงวิจัย

- 1) ได้ทราบสถานการณ์ของการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
- 2) ได้ทราบข้อมูลชุมชนบ้านนางามมีองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องใดบ้าง ที่สามารถนำไปบูรณาการกับการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียน
- 3) ได้ทราบมีปัจจัย เงื่อนไข และข้อจำกัด อย่างไรบ้างต่อการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนขนาดเล็กโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
- 4) ได้รูปแบบการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนขนาดเล็กโดยการมีส่วนร่วม

ของชุมชนบ้านนางาม ตำบลคำพอง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด

5) ชุมชนมีองค์ความรู้ เกิดภูมิปัญญาชาวบ้านร่วมบูรณาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของโรงเรียน

6) ได้รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

ผลในเชิงพัฒนา

โรงเรียนและชุมชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน เป็นชุมชนคุณภาพและร่วมจัดการศึกษาอย่างมี

คุณภาพ

กรอบแนวคิดการวิจัย

ปัจจัยนำเข้า

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ของการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. เพื่อสืบค้นองค์ความรู้ของชุมชน และนำไปสู่การบูรณาการในการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียน
3. เพื่อศึกษาปัจจัย เงื่อนไข และข้อจำกัดของการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนขนาดเล็กโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
4. เพื่อศึกษารูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนขนาดเล็กโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

กระบวนการ

1. ประชุมทีมวิจัยเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่และกรอบการวิจัย
2. จัดเวทีเสวนาชุมชนเพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน
3. ประชุมทีมวิจัยสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูลองค์ความรู้ของชุมชน
4. ลงพื้นที่สืบค้นและสังเคราะห์องค์ความรู้ของชุมชนที่จะนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้
5. ศึกษาคู่มือเพื่อนำแนวคิดมาปรับใช้ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยชุมชนมีส่วนร่วม
6. จัดเวทีสัมมนาเชิงปฏิบัติการในการออกแบบกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพการศึกษาระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
7. จัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ตามที่ได้ร่วมกันออกแบบใน ระยะที่ 1
8. ประชุมทบทวนการดำเนินงานระหว่างการพัฒนาเพื่อปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น(เวทีติดตามความก้าวหน้า)
10. รายงานผลฉบับสมบูรณ์และเผยแพร่สู่สาธารณะ

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ประชุมทีมวิจัยเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่และกรอบการวิจัย
2. จัดเวทีเสวนาชุมชนเพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน
3. ประชุมทีมวิจัยสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูลองค์ความรู้ของชุมชน
4. ลงพื้นที่สืบค้นและสังเคราะห์องค์ความรู้ของชุมชนที่จะนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้
5. ศึกษาคู่มือเพื่อนำแนวคิดมาปรับใช้ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยชุมชนมีส่วนร่วม
6. จัดเวทีสัมมนาเชิงปฏิบัติการในการออกแบบกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพการศึกษาระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
7. จัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ตามที่ได้ร่วมกันออกแบบในระยะที่ 1
8. ประชุมทบทวนการดำเนินงานระหว่างการพัฒนาเพื่อปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น(เวทีติดตามความก้าวหน้า)
10. รายงานผลฉบับสมบูรณ์และเผยแพร่สู่สาธารณะ

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม

โครงการวิจัยการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนขนาดเล็กโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนางาม ตำบลคำพอง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด มีจุดประสงค์วิจัย 1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ของการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 2. เพื่อสืบค้นองค์ความรู้ของชุมชนและนำไปสู่การบูรณาการในการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียน 3. เพื่อศึกษาปัจจัย เงื่อนไข และข้อจำกัดของการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนขนาดเล็กโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน 4. เพื่อศึกษารูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนขนาดเล็กโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ในบทนี้จึงได้นำเสนอรายละเอียดความรู้ในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษา โดยมีหัวข้อดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเรื่องการปฏิรูปการศึกษา
2. แนวคิดเรื่องโรงเรียนขนาดเล็ก
3. แนวคิดเรื่องการจัดกระบวนการเรียนรู้
4. แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม
5. แนวคิดเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. แนวคิดเรื่องการปฏิรูปการศึกษา

ความหมายของการปฏิรูป

การปฏิรูปการศึกษาเป็นกระบวนการที่มีความหมายลึกซึ้งกว้างไกล หากเป็นการเปลี่ยนแปลงตามปกติวิสัยเราก็ไม่เรียกการเปลี่ยนแปลงนั้นว่า "การปฏิรูป" และในทางกลับกันหากการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นไปด้วยความรุนแรง ใช้ลัทธิกลไกโค่นกวาดล้างทุกสิ่งทุกอย่างที่ขวางหน้าเราก็เรียกการเปลี่ยนแปลงนั้นว่า "การปฏิวัติ" "การปฏิรูป" จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ค่อนข้างยาวนานใหญ่ เป็นการเปลี่ยนทั้งระบบ แต่เปลี่ยนอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ทำให้ไม่เกิดความรุนแรงหรือกระทบในทางเสียหายน้อยที่สุดเป็นวิถีทางของอารยชน เหมาะสมกับสังคมประชาธิปไตยที่ยึดหลักการเปลี่ยนแปลงโดยปราศจากการใช้พลังกำลังและความรุนแรงคำถามที่จะต้องถามในเบื้องต้นก็คือ ทำไมจะต้องปฏิรูปการศึกษา? และจะปฏิรูปในเรื่องอะไรกัน? คำตอบเบื้องต้น ก็คือ ปัญหาทางการศึกษามีมากมายทับถมกันมานาน แก้ไม่ได้ด้วยวิธีการปกติ จำเป็นต้องเปลี่ยนระบบและเปลี่ยนนิสัยทัศนคติของผู้ปฏิบัติและผู้นำทางการศึกษาให้สอดคล้องกับแนวคิดที่ถูกต้อง

ปัญหาสำคัญในการจัดการศึกษา

ปัญหาสำคัญในการจัดการศึกษาอาจมีหลายประการ แต่ที่สำคัญ ควรกล่าวถึงในอันดับแรกๆ น่าจะมี ดังนี้

1. ปัญหาด้านคุณภาพ ปัญหาด้านคุณภาพมีความหมายกว้างขวาง อาจอธิบายได้ไม่มีวันจบ สมัยประธานาธิบดีเรแกนของสหรัฐอเมริกา ก็ได้ตีพิมพ์รายงานทางการศึกษา ชื่อ "ชาติในภาวะการเสี่ยงอันตราย" (A Nation At Risk) กล่าวถึงความด้อยคุณภาพทางการศึกษาของชาติอเมริกา ยกตัวอย่างความล้มเหลวด้านมาตรฐานการสอนวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ในระดับชั้นมัธยมศึกษา ฉะนั้นเมื่อประธานาธิบดีเรแกนริเริ่มให้มีการปฏิรูปการศึกษาเป้าหมายจึงอยู่ที่การยก

มาตรฐานและคุณภาพของการเรียนการสอน โดยเฉพาะด้านวิชาการสายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อแข่งขันกับประเทศต่างๆ ทั่วโลกในสังคมไทยก็เช่นกัน เมื่อพูดถึงคุณภาพทางการศึกษาก็อาจหมายถึงคุณภาพและมาตรฐานการเรียนการสอนวิชาการต่างๆ ทุกระดับ และจะมีการอ้างอิงผลของการประเมินระดับนานาชาติว่ามาตรฐานการเรียนการสอนของไทยในวิชคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ อยู่ในอันดับที่เท่าไร เช่น ผลของการประเมินผลสัมฤทธิ์ด้านคณิตศาสตร์ของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของไทยในโครงการทิมส์ (TIMSS) ของสมาคมนานาชาติว่าด้วยการประเมินผลทางการศึกษา กล่าวว่าไทยอยู่ในอันดับที่ 18 ในขณะที่ สิงคโปร์ เกาหลีใต้ และญี่ปุ่น อยู่ในอันดับ 1, 2 และ 3 ตามลำดับ แต่บกพร่องอยู่

ตรงไหน ก็ได้คำตอบว่าจุดบกพร่องอยู่ในการสอนที่ไม่เน้นการคิดโดยอิสระของผู้เรียน คือสอนในกรอบของความรู้ที่ปรากฏตามตัวอักษรของตำรา มิได้สอนให้เข้าใจถึงที่มาที่ไปของสูตรสำเร็จเหล่านั้น และหลักความจริงที่นำมาเป็นฐานของข้อสรุปคำว่า "คุณภาพและมาตรฐาน" ในแนวดังที่กล่าวมานี้ จึงเป็นคุณภาพมาตรฐานแห่งความเป็นเลิศทางวิชาการ แต่ก็ยังมีแนวคิดด้านคุณภาพที่แตกต่างออกไปเช่นกัน เป็นต้นว่าแนวคิดที่จะให้ปรับการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับปัญหาของชีวิตจริง สอดรับกับสิ่งแวดล้อมของผู้เรียน ได้แก่ ความเป็นท้องถิ่น ฯลฯ ในแนวทางนี้จึงได้มีการพูดกันมากถึงการกระจายบทบาทและอำนาจหน้าที่ในการปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับท้องถิ่นให้แก่สถานศึกษา และหน่วยงานรับผิดชอบระดับล่างนอกจากนั้นแล้ว ก็ยังมีแนวคิดเรื่องคุณภาพการศึกษาว่าจะต้องดูที่ตัวมนุษย์ทั้งหมดที่เป็นผลผลิตทางการศึกษาว่ามีคุณภาพอย่างไร สำเร็จการศึกษาจากสถานศึกษาหรือมหาวิทยาลัยแล้วช่วยตนเองและรับผิดชอบต่อสังคมได้หรือไม่? เป็นผู้ที่ดีหรือไม่? เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพหรือไม่? โดยสรุป เมื่อกล่าวถึงคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา ความหมายจึงครอบคลุมหลายๆ มิติของคุณภาพ การที่จะกำหนดปรัชญา แนวทางหลักสูตรการเรียนการสอนในระดับต่างๆ จึงต้องคำนึงถึงมิติต่างๆ ของคุณภาพที่อยู่ในความห่วงใยของสังคมดังกล่าว

2. ปัญหาความสอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

ปัญหาสำคัญที่ปรากฏในทุกแผนพัฒนาการศึกษาอีกปัญหาหนึ่งก็คือ ปัญหาของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้สอดคล้องกับการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาเศรษฐกิจในยุคใหม่ ไม่ว่าเราจะชอบหรือไม่ สังคมไทยได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมโลกที่ยังขาดกฎเกณฑ์ใหม่ในการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจและการเมือง สังคมไทยจะถอยไปอยู่อย่างโดดเดี่ยวยังคงสาบสูญไปแล้ว และคงทำไม่ได้ แต่จะอยู่ในสังคมโลกอย่างไรโดยมีความเป็นตัวของตัวเองมากที่สุด แต่ไม่ว่าจะยืนยันในทฤษฎีการพัฒนาเศรษฐกิจของเราจะอยู่ตรงไหน เราคงปฏิเสธข้อเท็จจริงไปไม่ได้ว่าเราต้องพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และบุคลากรด้านนี้ให้เพียงพอต่อการปรับระบบการผลิตของเราให้ทันสมัย สามารถแข่งขันกับประเทศอื่นๆ ได้ โดยพิจารณาจากศักยภาพของเราด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของเราเอง ฉะนั้นการจัดการศึกษาเพื่อสร้างทักษะความรู้ของชาวไทยให้สอดคล้องกับการงานและอาชีพในสังคมยุคใหม่จึงมีความสำคัญในอันดับต้นๆ การทุ่มเทให้เกิดการวิจัยและพัฒนาด้านเทคโนโลยีการผลิตในทุกๆ สาขาอาชีพจึงมีความสำคัญมากแต่ในปัจจุบันและหลายปีมาแล้ว เรายังคงขาดนักวิทยาศาสตร์และนักเทคโนโลยี ขาดครูวิทยาศาสตร์ ครูคณิตศาสตร์ ขาดผลงานวิจัยที่เชื่อมโยงกับระบบการผลิตภาคอุตสาหกรรม ระบบการฝึกอบรมด้านอาชีวศึกษาและวิชาชีพชั้นสูง ขาดความเชื่อมโยงกับตลาดแรงงานและภาคปฏิบัติ จำเป็นต้องปรับทั้งระบบเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจะต้องวางแผนการจัดอุดมศึกษาหรือการศึกษาระดับหลังขั้นการศึกษาพื้นฐานให้เป็นระบบที่

เชื่อมโยงกับภาคธุรกิจ อุตสาหกรรม และเกษตรกรรม และต้องส่งเสริมการวิจัยและการพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้เชื่อมโยงกับภาคเศรษฐกิจด้วย

3. ปัญหาของการกระจายโอกาสและความเสมอภาคของโอกาสทางการศึกษา ประเด็นเรื่องนี้เป็นประเด็นด้านความชอบธรรมทางสังคมที่กลไกของระบบการเศรษฐกิจแบบเสรี มักจะมีแนวโน้มช่วย ให้ผู้เข้มแข็ง ได้เปรียบผู้ที่อ่อนแอกว่า ช่วยให้คนที่มีความรู้ดีทางเศรษฐกิจและสังคมได้เปรียบด้านกิจการการศึกษา และด้านอื่นๆ มากกว่าผู้ยากไร้และขาดปัจจัยด้านการเงิน แต่สังคมที่มีความมั่งคั่งไปกระจุกตัวที่คนบางกลุ่ม และก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างคนรวยคนจนมากเกินไป มักจะเป็นสังคมที่ขาดเสถียรภาพทางด้านการเมือง ขาดพื้นฐานของสามัคคีธรรม และจะนำไปสู่การแตกแยกและความระส่ำระสายในที่สุด ฉะนั้นนโยบายของการเฉลี่ยรายได้ ลดช่องว่างระหว่างชนชั้นต่างๆ นอกจากจะเฉลี่ยความผาสุก ความร่มเย็นให้แก่คนทั้งชาติ และเป็นความชอบธรรมทางการเมืองแล้ว ยังเป็นนโยบายหลักของการสร้างเสถียรภาพทางการเมือง และความเป็นเอกภาพของชาติ มาตรการการเฉลี่ยรายได้ที่ไม่มีมาตรการใดที่มีประสิทธิภาพมากเท่ากับมาตรการของการกระจายโอกาสทางการศึกษา ให้แก่กลุ่มคนที่มีฐานะยากลำบากทางเศรษฐกิจ นโยบายเรื่องความเสมอภาคของโอกาสสำหรับกลุ่มคนจนชนบท จากชนชั้นเกษตรและแรงงาน กลุ่มคนพิการ ฯลฯ จึงเป็นนโยบายที่สำคัญที่ประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายให้ความสำคัญเป็นอันดับหนึ่งการจะดำเนินนโยบายนี้ให้ได้สำเร็จจะต้องมีวิธีการวางแผน และจัดสรรงบประมาณโดยยึดพื้นที่และกลุ่มเป้าหมายเป็นหลัก เช่น ต้องเตรียมงบประมาณให้พื้นที่ที่ยากจนมากเป็นพิเศษ ต้องจัดระบบการศึกษาให้มีทางเลือกได้หลายๆ ทางและเชื่อมโยงกัน เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ขาดโอกาสได้สามารถเข้ามาใช้โอกาสได้ตลอดชีวิต ที่สำคัญหากจะให้โอกาสแก่ทุกคนจริงจำเป็นต้องจัดการศึกษาพื้นฐาน 12 ปี ถึงมัธยมศึกษาตอนปลายให้แก่คนทุกคนในสังคมไทย เพราะการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาต่อในสาขาต่าง ๆ ระดับวิชาชีพชั้นสูง และด้านอาชีวศึกษาระดับสูง และเป็นพื้นฐานของการแสวงหาความรู้ตลอดชีวิต

4. ปัญหาของประสิทธิภาพของระบบและกระบวนการจัดการบริหารการศึกษา ประสิทธิภาพของระบบการบริหารจัดการเป็นประเด็นปัญหาที่ทับถมมานาน หากระบบการบริหารจัดการมีประสิทธิภาพ ปัญหาอื่นๆ ดังที่กล่าวมาแล้วก็คงได้รับการแก้ไขในระดับหนึ่ง แต่เพราะระบบการบริหารจัดการมีปัญหาหมักหมมมานานปี ก็จำเป็นต้องสังคายนาทั้งระบบ ปัญหาดังกล่าวมีดังนี้

4.1 ประการแรกที่ควรพิจารณาในเบื้องต้นก็คือ ข้อแตกต่างระหว่างการบริหารการศึกษากับการบริหารราชการ แม้ว่าจะมีส่วนที่เหมือนกันในการจัดระบบเป็นกรม กอง ฝ่าย ในการทำหน้าที่บริหารระดับบน แต่ในสายสัมพันธ์กับสถานศึกษาควรมีข้อแตกต่าง เพราะการบริหารสถานศึกษา (โรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัย) นั้น ต้องการองค์ประกอบเหล่านี้

ก) ระบบบริหารภายในสถานศึกษาแบบแนวนราบ (Flat organization) ยกเว้นอาจารย์ใหญ่แล้ว ควรมีผู้บังคับบัญชาน้อยที่สุด ต้องบริหารงานแบบครูทุกคนมีส่วนร่วมเป็นประชาธิปไตย

ข) ระบบการ ควบคุมมาตรฐานและคุณภาพที่เน้นผลิตผล คือ ตัวนักเรียน ไม่ยึดเกาะระเบียบ กฎเกณฑ์ และการควบคุมขั้นตอนของกระบวนการเหมือนระบบราชการ

ค) ระบบความรับผิดชอบต่อชุมชนมากกว่าความรับผิดชอบต่อสายบังคับบัญชาเบื้องบนสถาบันการศึกษานั้นก็คือ สถาบันทางสังคม ต้องแนบแน่นกับชุมชน และให้เกิดความรู้สึกของความเป็นเจ้าของจากพ่อแม่ ผู้ปกครองและศิษย์เก่าข้อผิดพลาดในอดีตก็คือ การเหมาเอาว่าครูทุกคนคือข้าราชการพลเรือนต้องปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ของข้าราชการพลเรือน แม้แต่การปูนบำเหน็จความดีความชอบก็ใช้หลักการเดียวกัน เพิ่งจะได้มีการปรับระบบการบริหารบุคคลปี พ.ศ. 2523 ที่แยกเกณฑ์การพิจารณาบุคลากรครูแยกต่างหากจากพลเรือน แต่ถึงกระนั้นก็ยังมิมีข้อผูกพันที่ต้องยึดโยงอยู่กับระบบซีของข้าราชการพลเรือน การปรับระบบการบริหารสถานศึกษาและข้าราชการครูจึงควรคำนึงถึงความจำเป็นของข้อแตกต่าง ดังที่กล่าวไว้แล้ว

4.2 การจัดระบบการบริหารระดับกระทรวงแบ่งแยกภารกิจไม่เหมาะสม ปัจจุบัน กรมส่วนใหญ่มีความเบ็ดเสร็จในตัวเอง ตั้งแต่การกำหนดนโยบายการวางแผน จัดสรรงบประมาณ นิเทศ ประเมินผล บริหารบุคคล ก่อสร้างอาคารสถานที่ กล่าวอย่างคร่าวๆ แต่ละกรมก็คือกระทรวงเล็กๆ นั่นเอง กระทรวงตามกฎหมายจึงมิใช่กระทรวงที่แท้จริง แต่เป็นที่รวบรวมของกระทรวงเล็กๆ นี่คือนโยบายที่ต้องมีการปรับแก้ไข โดยจัดการกิจของแต่ละกรมใหม่ ให้เกิดเอกภาพทางนโยบาย และการจัดสรรงบประมาณ

4.3 การจัดระบบการบริหารสับสนระหว่างบทบาทผู้กำหนดนโยบาย แผนงานงบประมาณ และกำกับเวทีที่เรียกว่า "Steering" ผู้กุมบังเหียนหรือนายท้ายค้ำคองเสื่อกับบทบาทของการลงมือปฏิบัติที่เรียกว่า "Rowing" หรือผู้แจว ผู้พายปัจจุบันเราไม่ทราบว่าเป็นใครคือผู้กุมบังเหียน ใครคือผู้ปฏิบัติ เพราะผู้ปฏิบัติและผู้กุมบังเหียนคือคนๆ เดียวกัน แต่ละกรมส่วนกลางทำทั้งสองหน้าที่ คือออกแบบเอง วางนโยบายเอง และนำนโยบายไปลงมือปฏิบัติเอง ผลก็คือไม่สามารถทราบได้ว่าตนทำสำเร็จหรือล้มเหลว และเนื่องจากงานปฏิบัติมาทำเต็มตัว ปัญหาภาคปฏิบัติก็มาสมอยู่ที่กรม ทุกปัญหาต้องเดินทางกลับมารับการแก้ไขที่กรม ไม่สามารถตัดตอนได้เด็ดขาด ไม่ว่าจะเป็นได้มีการมอบอำนาจกันไปบ้างแล้วอนาคต จึงควรที่จะกำหนดให้ส่วนกลางมีภารกิจหลักในด้านการกำหนดนโยบาย จัดสรรงบประมาณ กำหนดมาตรฐาน ประเมินมาตรฐานที่เรียกว่า "Steering" คือถือบังเหียนและกำกับทิศทาง และกำหนดให้องค์กรในพื้นที่ เช่น จังหวัดมีภารกิจในด้านการปฏิบัติการคือนำนโยบายของกระทรวงไปสู่ภาคปฏิบัติ และหากมีปัญหาด้านการบริหารก็ควรให้จบเบ็ดเสร็จลงที่จังหวัด เป็นต้น

4.4 การจัดระบบบริหารระดับอุดมศึกษาขาดเอกภาพ และความเชื่อมโยงระหว่างการศึกษาพื้นฐานกับระดับอุดมศึกษาปัญหาปัจจุบันคือมี 2 หน่วยงานหลักรับผิดชอบการศึกษาอุดมศึกษา คือ ทบวงมหาวิทยาลัย และกระทรวงศึกษาธิการ การนำเอาทบวงมารวมกับกระทรวง โดยไม่ปรับระบบการบริหารของกระทรวงก่อนคงไม่ได้ประโยชน์ แต่ถ้าหากปรับตามแนวข้อ 4.3 และปลดปล่อยให้มหาวิทยาลัยต่างๆ เป็นอิสระ บทบาทของกระทรวงในการกำกับสถาบันอุดมศึกษาก็จะเปลี่ยนรูปแบบไป ฉะนั้นจึงสมควรพิจารณาการสร้างเอกภาพขององค์กรนโยบาย และกำกับการศึกษาระดับอุดมศึกษา โดยจัดไว้ภายในกำกับของกระทรวงเดียวกันทั้ง 4 ประการนั้น คือ ปัญหาหลักของระบบการบริหารการศึกษาในปัจจุบันที่ต้องการการสังคายนา

5. ปัญหาของการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ปัญหาของข้อนี้มีลักษณะเดียวกับข้ออื่นๆ แต่เป็นประเด็นของการใช้โอกาสให้เกิดประโยชน์สูงสุดทางการศึกษาแก่ประชาชน ในบริบทของสังคมข่าวสาร และการปฏิวัติด้านเทคโนโลยีของการสื่อสาร ควรจะปรับระบบตรงนี้ให้เกิดระบบ

การศึกษาตลอดชีวิตได้ และประกอบกับความจำเป็นของสังคมแบบใหม่ที่จะต้องเผชิญกับวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมในอนาคตจำเป็นต้องใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือปรับความสามารถและทักษะของมนุษย์ให้สามารถเผชิญกับปัญหาใหม่ๆ และแก้ไขปัญหาใหม่ๆ ได้ เช่น ปัญหาของวิกฤติการณ์การเงินการคลัง การเศรษฐกิจในปัจจุบัน และผลกระทบ โดยเฉพาะด้านอาชีพการงาน เป็นต้น ประเด็นของการปรับระบบให้เกิดการศึกษาตลอดชีวิต จึงเป็นประเด็นหลักของการปฏิรูปการศึกษา

6. ปัญหาของการระดมสรรพกำลังเพื่อการศึกษา ปัญหานี้สัมพันธ์กับ

การศึกษาตลอดชีวิต หากจะให้เกิดการศึกษาตลอดชีวิตได้ก็จำเป็นที่ทุกๆ ส่วนของสังคมต้องตระหนักในภาระหน้าที่ทางการศึกษาของตน ตั้งแต่สถาบันครอบครัว ชุมชน องค์กรวิชาชีพ องค์กรการกุศล สถาบันศาสนา สำนักงาน บริษัทห้างร้านและเอกชน สื่อสารมวลชน สถาบันการเมือง ทุกๆ ส่วนในสังคมล้วนแล้วแต่เป็นทรัพยากรทางการศึกษา สามารถมีส่วนร่วมได้ทั้งนั้น ไม่ใช่เฉพาะด้านการจ่ายภาษีอากร ประเด็นคือ จะจัดระบบเพื่อใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในสังคมอย่างไร และจะสร้างความตระหนักให้แก่สถาบันต่างๆ ทางเศรษฐกิจ สังคม ศาสนา และการเมืองอย่างไร ให้มาเล่นบทบาทของการจัดการศึกษาในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เช่น กำหนดให้พรรคการเมืองจัดสรรเงินส่วนหนึ่ง เพื่อการศึกษาแก่ประชาชน เป็นต้น

โดยสรุป ปัญหาดังกล่าวมานี้เป็นปัญหาหลักในเชิงระบบ แต่ยังมีปัญหาอื่นๆ อีกมากมายที่เกี่ยวข้องกัน เช่น ปัญหาการฝึกอบรมครู การพัฒนาครู และการปฏิบัติงานของครู ซึ่งเกี่ยวข้องกับปัญหาคุณภาพการศึกษา ซึ่งเกี่ยวข้องกับระบบการบริหารและการระดมสรรพกำลังจากทุกภาคส่วน เป็นต้น

ยุทธศาสตร์ของการปฏิรูปการศึกษา

ปฏิรูป คือ การเปลี่ยนทั้งระบบ หรือให้เบาลงมาหน่อย คือ เปลี่ยนเชิงระบบ ถามว่าระบบการศึกษาดังกล่าวมาแล้วควรเปลี่ยนทั้งระบบหรือไม่? ท่านอาจจะถามต่อไปว่าเปลี่ยนทั้งระบบหมายความว่าอย่างไร? คำตอบง่ายๆ ก็คือ อยู่ที่คุณค่าใจของแต่ละบุคคลว่า ระบบควรรวมถึงอะไรบ้าง? ฉะนั้นหากตีประเด็นกันไปเรื่อยๆ ก็คงไม่มีวันจบ จึงควรถามคำถามในใจตนว่าเท่าที่ท่านตระหนักหรือมีประสบการณ์มีอะไรที่อยู่แล้วบ้าง อะไรไม่ดีบ้างและควรขจัดไปในระบบการศึกษา ท่านก็คงตอบคำถามนี้ได้ในประสบการณ์ของท่าน แต่เท่าที่ผู้เขียนได้นำปัญหามาชี้แจงก็พอจะคาดคะเนได้ว่าสิ่งที่ควรปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ก็คือสิ่งที่เป็ปัญหาตั้งที่กล่าวมาแล้ว ประเด็นหลักในการคิวนวปฏิบัติก็คือ จะวางยุทธศาสตร์ของการเปลี่ยนแปลงอย่างไรทำให้เกิดผลดีที่สุด และกระทบกระเทือนทางลบน้อยที่สุด เพราะการเปลี่ยนแปลงย่อมมีผลทางลบได้เสมอเหมือนยารักษาโรคที่ใช้เกินขนาดจะมีผลข้างเคียง นอกจากนั้นยุทธศาสตร์หรือวิธีการเปลี่ยนแปลงต้องสั้นเปลืองทรัพยากรน้อยที่สุด เรียกว่าจะเอามิดฆ่าโคไปฆ่าไก่ก็คงไม่ถูก ต้องออกแบบเครื่องมือผ่าตัดให้เหมาะสมกับระดับของโรค จากแ่งคิดดังกล่าว จึงมีข้อเสนอในการปฏิรูป ดังนี้

1. ปฏิรูประบบการเรียนการสอนและการประเมินผล

ยุทธศาสตร์นี้เป็นยุทธศาสตร์ของการปฏิรูปทั้งหมด เพราะหากเปลี่ยนแปลง ณ จุดนี้ได้จะมีผลต่อการยกระดับคุณภาพมาตรฐานการศึกษาและสามารถแก้ไขปัญหของความสะดวกคล่องกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ตลอดจนเตรียมคนเพื่อการศึกษาตลอดชีวิตได้ด้วย และในการปฏิรูปในข้อนี้จำเป็นต้องปรับระบบการบริหารจัดการด้วย ฉะนั้นการแก้ไขในจุดนี้จึงเป็นหลักชัยของขบวนการปฏิรูปทั้งหมดประเด็นสำคัญ คือ ปัจจัยตัวแปรใดที่จะทำให้เกิดระบบการเรียนการสอนที่พึงปรารถนา

ณ จุดนี้เรายังไม่ได้พูดกันถึงนิยามคำว่า "ระบบการเรียนการสอนที่พึงปรารถนา" แต่ขอสมมุติว่า นักวิชาการศึกษามีความเข้าใจตรงกันในระดับหนึ่ง ฉะนั้นจะขออนุญาตข้ามไปกล่าวถึงปัจจัยตัวแปรที่ทำให้เกิดระบบการเรียนการสอนที่พึงปรารถนา คำตอบตรงนี้ ตามการศึกษาค้นคว้าของผู้เขียนคิดว่า มีปัจจัยตัวแปร 6 ตัวด้วยกัน คือ

1. การปรับหลักสูตรและกำหนดปรัชญาของการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่ดี รายละเอียดก็ควรจะไปพิจารณากันในหมู่นักวิชาการครู และผู้บริหาร คงยังไม่มีเวลาจะพิจารณากัน ณ ที่นี้

2. การฝึกอบรมครู และการพัฒนาครู สอดคล้องกับข้อแรก
3. การเป็นผู้นำที่ดีของอาจารย์ใหญ่ และผู้อำนวยการโรงเรียน
4. การจัดอุปกรณ์การเรียนการสอน ตำรา หนังสือ ให้มีความเพียงพอแก่

สถานศึกษา

5. ระบบการประเมินผลที่สอดคล้องกับจุดประสงค์และปรัชญาของหลักสูตรข้อ
6. ชุมชนให้การสนับสนุน

ทั้ง 6 ข้อนี้ ข้อใดบ้างสามารถกำหนดในกฎหมายได้ก็ควรกำหนด ข้อไหนควรเป็นเรื่องวิธีการที่สามารถกำหนดเป็นนโยบายและแนวปฏิบัติได้ภายหลังก็ควรเปิดกว้างไว้ก่อนในประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา และอังกฤษ ไม่มีองค์กรระดับชาติที่จะกำหนดหลักสูตรและมาตรฐานการศึกษา ข้อเสนอของการปฏิรูปในอังกฤษจึงเสนอให้จัดตั้งคณะกรรมการหรือสภาหลักสูตรแห่งชาติสำหรับไทยเรามีหน่วยงานนี้ระดับกรมอยู่แล้ว แต่ก็ยังอาจเสนอไว้อีกได้เพื่อเป็นจุดเน้น สำหรับการฝึกหัดครูและการพัฒนาครู แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ก็ได้มีแนวนโยบายการปฏิรูปในเรื่องนี้อยู่แล้ว หลักการสำคัญของนโยบายเรื่องนี้ หากกำหนดไว้ในกฎหมายได้ก็ควรจะทำ นอกจากนั้น การที่จะให้เกิดการปฏิบัติสอดคล้องกับแนวคิดใหม่ในการจัดการเรียนการสอน จำเป็นต้องจัดระบบการบริหารสถานศึกษา เพื่อให้ผู้นำโรงเรียนและบรรดาครูที่ได้รับการฝึกมาอย่างดีได้ใช้ความสามารถของตนเองได้เต็มที่โดยไม่จำกัด จึงต้องมีข้อเสนอให้ปรับระบบการบริหารสถานศึกษาให้มีความเป็นอิสระ มีชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม และเพื่อความสำเร็จของระบบการบริหารใหม่ จำเป็นต้องพัฒนาทั้งครูและผู้บริหารให้ถึงระดับมาตรฐาน และเนื่องจากในระบบใหม่จะไม่ใช้วิธีการควบคุมแบบเก่า แต่จะดูที่ผลสำเร็จ คือ คุณภาพของนักเรียน ฉะนั้นก็ต้องจัดระบบการประเมินผล เพื่อประเมินผลองค์รวม (Summative Evaluation) ในระดับชั้นประโยค คือ ปีสุดท้ายของแต่ละระดับการศึกษา และให้มีการประเมินภายใน ที่เรียกว่า "Formative Evaluation" ในแต่ละระดับชั้น ระบบการประเมินผลและระบบการบริหารสถานศึกษาแนวใหม่ก็อาจกำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาได้เช่นกันโดยสรุปจะเห็นได้ว่า ยุทธศาสตร์การปฏิรูประบบการเรียนการสอน ทำให้เกิดยุทธศาสตร์อื่นๆ ตามมาได้แก่

ก) การปฏิรูปการฝึกหัดครูและการพัฒนาครู

ข) การปรับระบบ การบริหารสถานศึกษาให้มีความเป็นอิสระในการ

ดำเนินงานมากขึ้น

ค) การปรับระบบการประเมินผลให้มีทั้งระบบการประเมินภายในแบบ "Formative Evaluation" เพื่อตรวจสอบและพัฒนาตัวผู้เรียน และการประเมินภายนอกเพื่อดูผลสรุปรวม เรียกว่า Summative Evaluation การประเมินสรุปรวบยอด

2. การปฏิรูประบบการบริหารการศึกษา

การปฏิรูประบบการบริหารการศึกษาเป็นยุทธศาสตร์หลักที่สำคัญอีกประการหนึ่ง การปฏิรูประบบการบริหารการศึกษาในแนวคิดนี้มีจุดมุ่งหมาย 5 ประการ คือ

1. มุ่งหมายจะให้เกิดเอกภาพด้านนโยบายทุกระดับการศึกษา โดยเฉพาะระดับอุดมศึกษาตลอดจนความสอดคล้องในการดำเนินนโยบายระหว่างระดับการศึกษา
2. มุ่งหมายจะให้เกิดการแบ่งภารกิจให้ชัดเจนระหว่างส่วนกลางที่ควรทำหน้าที่หลักด้านกำหนดนโยบาย คุณภาพ มาตรฐาน การจัดสรรทรัพยากร การติดตามประเมินผล การกำกับและส่วนของจังหวัดและสถานศึกษาหรือสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาให้ทำหน้าที่บริหารและจัดการ
3. มุ่งหมายให้เกิดการกระจายอำนาจไปยังท้องถิ่นมากยิ่งขึ้นให้ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้เข้ามา ร่วมรับผิดชอบมากขึ้นตามลำดับความพร้อมของแต่ละท้องถิ่น
4. มุ่งหมายให้เกิดประสิทธิภาพของการบริหารจัดการ
5. มุ่งหมายให้เกิดผลดีต่อการกระจายโอกาสทางการศึกษาหากดำเนินการได้สำเร็จในข้อนี้ ก็น่าจะมีผลต่อการแก้ไขปัญหาลำดับข้อที่ 2 เรื่องการจัดการศึกษาไม่สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจ และข้อ 3 เรื่องความเสมอภาคของโอกาสและการกระจายโอกาสโดยสรุป การปฏิรูประบบการบริหาร หมายความว่า ควรจะมีกระทรวงเดียวทำหน้าที่เพื่อกำหนดนโยบายและจัดสรรงบประมาณการศึกษาทั้งหมด และกระจายอำนาจหน้าที่การปฏิบัติงานให้จังหวัดดำเนินงานเป็นตัวแทนกระทรวงในจังหวัด ควบคุมดูแลสถานศึกษาและบุคลากร ให้สถานศึกษาระดับการศึกษาพื้นฐานมีความเป็นอิสระมากขึ้น ส่วนสถาบันอุดมศึกษานั้นให้มีความเป็นนิติบุคคลทั้งหมด และอาจจะออกนอกกรอบราชการได้ มีวิธีการจัดสรรงบประมาณแบบอุดหนุนทั่วไปที่เรียกกันว่า "Block Grant" ให้แก่มหาวิทยาลัยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรจะมีส่วนร่วมในการบริหารการศึกษาในจังหวัด และหากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใดพร้อม ก็อาจจะรับผิดชอบการจัดการศึกษาในเขตการปกครองของตนก็ได้มาตรการที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามแนวทางดังกล่าวนี้ สมควรที่จะกำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาได้

3. การปรับระบบการศึกษาให้สอดคล้องกับยุคสมัยใหม่

การปรับระบบการศึกษาให้สอดคล้องกับความจำเป็นของยุคสมัยใหม่ หมายความว่า จะต้องเตรียมคนให้สามารถศึกษาได้ตลอดชีวิต และในการเตรียมคนนี้จะต้องจัดการศึกษาพื้นฐาน 12 ปี ให้แก่ประชาชนส่วนใหญ่ตามรัฐธรรมนูญเป็นสิทธิของประชาชนทุกคนที่จะได้รับการศึกษาพื้นฐาน 12 ปี โดยรัฐไม่เก็บค่าใช้จ่าย การวางพื้นฐาน 12 ปีนี้ หากจะให้มีความสามารถของประชาชนจะศึกษาต่อตลอดชีวิตก็ควรกำหนดให้ถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งเป็นระดับที่เชื่อมโยงกับอุดมศึกษา หากประชาชนทุกคนจบที่ระดับนี้ ก็หมายความว่าประชาชนก็มีความพร้อมทางด้านวิชาการที่จะไปศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นไปนอกจากนี้แล้ว ในระดับหลังการศึกษาพื้นฐานควรได้มีการปรับระบบอุดมศึกษาให้มีความยืดหยุ่นมีความหลากหลาย สร้างเส้นทางศึกษาต่อไว้หลายๆ เส้นทาง แต่ให้มีความเชื่อมโยงกันที่สุดในที่สุด การจัดตั้งวิทยาลัยชุมชนเพื่อเชื่อมโยงกับมหาวิทยาลัยก็เป็นวิธีการหนึ่งประการสุดท้าย ในระบบการศึกษาใหม่นี้บทบาทของการศึกษานอกระบบจะมีมากขึ้น ฉะนั้นต้องมีมาตรการส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยให้กว้างขวางยิ่งขึ้นและในการนี้ควรที่จะต้องระดมสรรพกำลังจากทุกๆ ฝ่ายในสังคมให้เข้ามาช่วยจัดการศึกษาด้วยตามหลัก

ของคำประกาศจอมเทียนว่า "ทุกคนเพื่อการศึกษา" (All for Education) โดยสรุป หลักการและนโยบาย ตลอดจนมาตรการเพื่อให้เกิดการศึกษาพื้นฐาน 12 ปี และการส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต จึงเป็นหลักการสำคัญที่จะต้องกำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษา

4. บทบาทของเอกชนในการจัดการศึกษา

ความสำคัญของบทบาทของเอกชนในการจัดการศึกษามีหลายประการ แต่ที่สำคัญและอยู่ในแนวคิดของนักการศึกษา ก็คือ การศึกษาในระดับอาชีว ทั้งอาชีวศึกษาและอาชีวขั้นสูง หากให้เอกชนมีบทบาทในการจัด โดยเฉลี่ยค่าใช้จ่ายให้แก่ผู้เข้ามารับการศึกษาในสัดส่วนที่เหมาะสม จะทำให้เกิดความสมดุลและความสอดคล้องระหว่างตลาดแรงงาน (ภาคเศรษฐกิจ) ซึ่งเป็นอุปสงค์กับจำนวนผู้ศึกษาและจบการศึกษาซึ่งเป็นอุปทาน ยุทธศาสตร์ของการให้เอกชนเข้ามาจัดในระดับอุดมศึกษานี้ จะทำให้การกระจายโอกาสระดับการศึกษาพื้นฐานเป็นไปได้มากยิ่งขึ้น ฉะนั้นข้อเสนอให้มีการศึกษาพื้นฐาน 12 ปี โดยรัฐจัดให้โดยไม่เก็บค่าใช้จ่ายและการส่งเสริมให้เอกชนจัดการศึกษามากขึ้นในระดับหลังการศึกษาพื้นฐาน จึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันในทางผกผัน ยิ่งเอกชนจัดระดับวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมากขึ้นเท่าใด ก็ยิ่งทำให้รัฐบาลมีโอกาสนำงบประมาณที่ประหยัดได้มาใช้ในการจัดการศึกษาพื้นฐาน 12 ปี พระราชบัญญัติการศึกษาจึงควรกล่าวถึงการส่งเสริมบทบาทของเอกชนในการจัดการศึกษาไว้ด้วย โดยสรุป การปฏิรูปการศึกษานั้น น่าจะมียุทธศาสตร์ของการเปลี่ยนแปลงรวม 5 แนวทาง คือ

1. การปฏิรูประบบการเรียนการสอน-การประเมินผล
2. การปฏิรูปการฝึกอบรมครู และระบบการพัฒนาครู การใช้ครู
3. การปฏิรูประบบการบริหารจัดการที่

3.1 ปรับระบบการบริหารงานส่วนกลางให้ทำหน้าที่หลักในการกำหนดนโยบาย จัดสรรงบประมาณ กำหนดหลักสูตร มาตรฐานการประเมินผล และการกำกับ

3.2 กระจายอำนาจการบริหารจัดการให้ระดับจังหวัดมากขึ้น โดยให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น

3.3 ปรับระบบการบริหารสถานศึกษาให้มีความเป็นอิสระ รับผิดชอบต่อชุมชนมากยิ่งขึ้น

4. ปรับระบบการศึกษา โดยจัดให้มี

4.1 การศึกษาพื้นฐาน 12 ปี จากประถมศึกษาปีที่ 1 - มัธยมศึกษาปีที่ 6

4.2 การอุดมศึกษาที่หลากหลาย และเชื่อมโยงกัน

4.3 ระบบการศึกษาตลอดชีวิต

5. ยุทธศาสตร์ของการระดมสรรพกำลังจากทุกๆ ส่วนของสังคม รวมทั้งภาคเอกชนให้เข้ามาจัด

การศึกษาให้กว้างขวางยิ่งขึ้นพระราชบัญญัติการศึกษาจึงควรให้ความสำคัญต่อยุทธศาสตร์ 5 ประการดังกล่าวนี้

การปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ.๒๕๕๒-๒๕๖๑)

วิสัยทัศน์ คนไทยได้เรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ

เป้าหมาย ภายในปี ๒๕๖๑ มีการปฏิรูปการศึกษาและการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ โดยเน้นประเด็นหลักสามประการ คือ

๑) คุณภาพและมาตรฐานการศึกษาและเรียนรู้ของคนไทย โอกาสทางการศึกษาและเรียนรู้ เพื่อพัฒนาผู้เรียน สถานศึกษาแหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม หลักสูตรและเนื้อหา พัฒนาวิชาชีพครูให้เป็นวิชาชีพที่มีคุณค่า สามารถดึงดูดคนเก่งดีและมีใจรักมาเป็นครูคนจากรายได้อย่างยั่งยืน ภายใต้ระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ

๒) เพิ่มโอกาสการศึกษาและเรียนรู้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ เพื่อให้ประชาชนทุกคน ทุกเพศ ทุกวัยมีโอกาสเข้าถึงการศึกษาและเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

๓) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนของสังคม ในการบริหารและจัดการศึกษา โดยเพิ่มบทบาทของผู้ที่อยู่ภายนอกกระบวนการศึกษาด้วย

กรอบแนวทางการปฏิรูปการศึกษา มีการปฏิรูปการศึกษาและเรียนรู้อย่างเป็นระบบ โดย

๑) พัฒนาคุณภาพคนไทยยุคใหม่ ที่มีนิสัยใฝ่เรียนรู้ สามารถเรียนรู้ด้วยตนเองและแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

๒) พัฒนาคุณภาพครูยุคใหม่ ที่เป็นผู้เอื้ออำนวยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เป็นวิชาชีพที่มีคุณค่า สามารถดึงดูดคนเก่ง คนดี มีใจรักในวิชาชีพครูมาเป็นครู

๓) พัฒนาคุณภาพสถานศึกษาและแหล่งเรียนรู้ยุคใหม่ เพื่อพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาทุกระดับ/ประเภทให้สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณภาพและพัฒนาแหล่งเรียนรู้อื่นๆ สำหรับการศึกษาและเรียนรู้ทั้งในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

๔) พัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการใหม่ ที่มุ่งเน้นการกระจายอำนาจสู่สถานศึกษา เขตพื้นที่การศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ชุมชน ภาคเอกชน และทุกภาคส่วน มีระบบการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล

เป้าหมายยุทธศาสตร์และตัวบ่งชี้ การปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. ๒๕๕๒-๒๕๖๑)

คณะกรรมการนโยบายปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (กนป.) - กนป. ได้กำหนดค่าเป้าหมายและตัวบ่งชี้การปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สองจนสิ้นสุด พ.ศ. ๒๕๖๑ จำนวน ๔ เป้าหมาย ๒๐ ตัวบ่งชี้ ดังนี้

เป้าหมายยุทธศาสตร์ที่ ๑ คนไทยและการศึกษาไทยมีคุณภาพและได้มาตรฐานระดับสากล
ตัวบ่งชี้และค่าเป้าหมาย

๑.๑ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในวิชาหลักจากการทดสอบระดับชาติมีคะแนนเฉลี่ยมากกว่าร้อยละ ๕๐

๑.๒ ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาด้านคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์เพิ่มขึ้นเป็นไม่ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยนานาชาติ (ผลทดสอบ PISA)

๑.๓ ความสามารถด้านภาษาอังกฤษเพิ่มขึ้นร้อยละ ๓ ต่อปี

๑.๔ ทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเพิ่มขึ้นร้อยละ ๓ ต่อปี

๑.๕ สัดส่วนผู้เรียนมัธยมศึกษาตอนปลายประเภทอาชีวศึกษา : สามัญศึกษาเป็น ๖๐ : ๔๐

๑.๖ ผู้สำเร็จอาชีวศึกษาและอุดมศึกษามีคุณภาพระดับสากลและเป็นไปตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิ

๑.๗ จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของคนไทย (อายุ ๑๕-๕๙ ปี) เพิ่มขึ้นเป็น ๑๒ ปี

เป้าหมายยุทธศาสตร์ที่ ๒ คนไทยใฝ่รู้ : สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง รักการอ่าน และแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง

ตัวบ่งชี้และค่าเป้าหมาย

๒.๑ ผู้เรียนทุกระดับการศึกษาไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๗๕ มีทักษะในการแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง รักการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

๒.๒ อัตราการรู้หนังสือของประชากร (อายุ ๑๕-๖๐ ปี) เป็นร้อยละ ๑๐๐

๒.๓ ผู้เข้ารับบริการในแหล่งเรียนรู้เพิ่มขึ้นปีละอย่างน้อยร้อยละ ๑๐

๒.๔ คนไทยใช้เวลาอ่านหนังสือนอกเวลาเรียน/นอกเวลาทำงานโดยเฉลี่ยอย่างน้อยวันละ ๖๐ นาที

๒.๕ สัดส่วนผู้ที่ใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อการเรียนรู้ต่อประชากรอายุ ๑๐ ปีขึ้นไปเป็นร้อยละ ๕๐

เป้าหมายยุทธศาสตร์ที่ ๓ คนไทยใฝ่ดี : มีคุณธรรมพื้นฐาน มีจิตสำนึกและค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นแก่

ประโยชน์ส่วนรวม มีจิตสาธารณะ มีวัฒนธรรมประชาธิปไตย

ตัวบ่งชี้และค่าเป้าหมาย

๓.๑ ผู้เรียนทุกระดับการศึกษาไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๗๕ มีคุณธรรม จริยธรรมและมีความเป็นพลเมือง

๓.๒ จำนวนคดีเด็กและเยาวชนที่ถูกดำเนินคดีโดยสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนลดลงร้อยละ ๑๐ ต่อปี

๓.๓ จำนวนเด็กอายุต่ำกว่า ๑๕ ปี ที่ตั้งครรภ์ลดลงร้อยละ ๑๐ ต่อปี

๓.๔ จำนวนเด็กเข้ารับการบำบัดยาเสพติดลดลงร้อยละ ๑๐ ต่อปี

๓.๕ สัดส่วนคนไทยที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนา และกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นและสังคมอย่างสม่ำเสมอเพิ่มขึ้นร้อยละ ๕ ต่อปี

เป้าหมายยุทธศาสตร์ที่ ๔ คนไทยคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาได้ : มีทักษะในการคิดและปฏิบัติ มีความสามารถในการแก้ปัญหา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความสามารถในการสื่อสาร

ตัวบ่งชี้และค่าเป้าหมาย

๔.๑ ผู้เรียนไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๗๕ มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ มีวิจารณ์ญาณ มีความคิดสร้างสรรค์

๔.๒ ผู้สำเร็จการอาชีวศึกษาและการอุดมศึกษา มีสมรรถนะเป็นที่พึงพอใจของผู้ใช้ และมีงานทำภายใน ๑ ปี รวมทั้งประกอบอาชีพอิสระเพิ่มขึ้น

๔.๓ กำลังแรงงานที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาขึ้นไปเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ ๖๕ และมีสมรรถนะทางวิชาชีพตามมาตรฐาน

2. แนวคิดเรื่องโรงเรียนขนาดเล็ก

โรงเรียนขนาดเล็กทั่วประเทศ (โรงเรียนที่มีนักเรียนต่ำกว่า 120 คน) จากเมื่อปีการศึกษา 2552 จำนวน 14,056 โรงเรียน หรือร้อยละ 44.30 เพิ่มขึ้นในปีการศึกษา 2555 (ข้อมูล 10 มิถุนายน 2555) จำนวน 14,638 โรงเรียน หรือร้อยละ 46.83 นับเป็นปัญหาที่ท้าทายมานานนับทศวรรษในการแก้ปัญหาการจัดการศึกษาในโรงเรียนขนาดเล็กของกระทรวงศึกษาธิการ โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา (สพป.) เป็นที่รู้กันว่า

ปรากฏการณ์การเพิ่มจำนวนขึ้นของโรงเรียนขนาดเล็ก เป็นผลพวงมาจากอัตราการเกิดของประชากร ลดลงปีละประมาณ 200,000 คน และความเจริญทางวัตถุที่กระจายลงสู่สังคมชนบท ทำให้ผู้ปกครอง นักเรียนมีทางเลือกมากขึ้น ในการส่งบุตรหลานไปเรียนในโรงเรียนที่ตนเองมีความเชื่อมั่นในคุณภาพ และมาตรฐานการจัดการศึกษา หรืออีกนัยหนึ่งผู้ปกครองไม่เชื่อมั่นในมาตรฐานการจัดการศึกษาที่ครู ไม่ครบชั้น หรือครูครบชั้นแต่ไม่สะท้อนคุณภาพ ประสิทธิภาพ นั้นเอง และเหตุที่ครูไม่ครบชั้นก็เพราะ รัฐต้องจัดสรรอัตราค่าจ้างของครูตามสัดส่วนจำนวนนักเรียน พุดง่าย ๆ ก็คือ รัฐต้องการจ่ายเงินเดือน ค่าตอบแทนครู 1 คนต่อนักเรียน 25 คน เพื่อให้เกิดความคุ้มค่ากับการใช้จ่ายงบประมาณ และการจัดการ การศึกษาจะต้องบ่งชี้หรือสะท้อนให้เห็นคุณภาพ ประสิทธิภาพ มาตรฐานที่ยอมรับได้

การจัดการศึกษาสำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก หรือโรงเรียนที่มีนักเรียน 120 คนลงมา ปัจจุบันประสบปัญหาขาดแคลนและมีข้อจำกัดหลายประการ ในการบริหารจัดการศึกษา เช่น ปัญหาครูไม่ครบชั้น ขาดแคลนสื่อการเรียนการสอน วัสดุ อุปกรณ์และสื่อเทคโนโลยี ทั้งนี้เนื่องจาก เกณฑ์การจัดสรรงบประมาณถือจำนวนนักเรียนเป็นเกณฑ์การบริหารจัดการและการจัดการเรียน การสอนทำให้ไม่เกิดคุณภาพ และเป็นปรากฏการณ์ที่ทำนายวงการศึกษไทยมาช้านาน และนับวันจะทวี จำนวนมากขึ้น เมื่ออัตราการเกิดลดน้อยลง

กระทรวงศึกษาธิการ โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการได้ให้นโยบายและแนวทาง การดำเนินงานเพื่อยกระดับคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กให้สูงขึ้น ทั้งด้านการบริหารจัดการด้านการ จัดการเรียนการสอน และด้านคุณภาพนักเรียน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาของ เด็กในวัยการศึกษาภาคบังคับทุกคน ได้มีโอกาสรับการศึกษาที่มีคุณภาพใกล้เคียงเป็นสำคัญ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ในฐานะหน่วยงานที่ดูแลกำกับนโยบาย ได้มีการทุ่มเทสรรพกำลังเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็ก ดำเนินการวิจัย วางแผน กลยุทธ์การพัฒนา วางมาตรการสู่การปฏิบัติในระดับเขตพื้นที่การศึกษา และระดับสถานศึกษา เช่น กำหนดนโยบายควรวรรวมโรงเรียนขนาดเล็กให้เกิดขนาดที่เหมาะสม สามารถจัดสรรอัตราค่าจ้างครู งบประมาณสนับสนุนการเรียนรู้นักเรียนได้อย่างเต็มที่ ส่งเสริมโรงเรียนดีประจำตำบลให้เป็น โรงเรียนหลักของการมาเรียนรวม สร้างเครือข่ายศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนขนาดเล็กคุณภาพเพื่อจัด การศึกษาแบบศูนย์การเรียนรู้ พยายามดึงทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้ สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ส่งเสริมพัฒนาการเรียนการสอนแบบคละชั้นในโรงเรียนที่ครู ไม่ครบชั้น สนับสนุนงบประมาณจัดหาสื่อเทคโนโลยี ห้องสมุด แหล่งเรียนรู้ ปรับปรุงภูมิทัศน์ พร้อม กันนี้ยังมีความพยายามดำเนินการควรวรรวมโรงเรียนแบบขั้นบันได โดยเริ่มควรวรรวมโรงเรียนขนาดเล็ก ที่มีนักเรียนน้อยกว่า 20 คน น้อยกว่า 40 คน จนถึงโรงเรียนที่มีนักเรียนน้อยกว่า 120 คน ในปี การศึกษา 2561 และโรงเรียนที่ควรยุบฟังกยุบ จนถึงกำหนดมาตรการไม่บรรจุตำแหน่งผู้บริหารใน โรงเรียนที่มีนักเรียนน้อยกว่า 60 คน ซึ่งเป็นการสร้างแรงกระตุ้นให้เขตพื้นที่การศึกษาเร่ง ดำเนินการควรวรรวม ยุบรวมโรงเรียนขนาดเล็ก เพื่อให้เกิดระบบการบริหารคุณภาพ ประสิทธิภาพ ประหยัดงบประมาณของรัฐ

1. การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ

แนวทางการพัฒนารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้สำหรับโรงเรียนขนาดเล็กที่มี ครูผู้สอนไม่ครบชั้นได้ในระดับหนึ่ง โดยปรับปรุงรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบใหม่ จัดชั้น เรียนแบบคละอายุ การรวม ชั้นเรียนที่อายุใกล้เคียงกัน มีลักษณะเป็นช่วงชั้น มีการปรับปรุงและ

พัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียน รู้จักคิด วิเคราะห์ สรุปความรู้และสร้างองค์ความรู้จากกิจกรรมการเรียนรู้ที่นักเรียนปฏิบัติจริง โดยอาศัยความร่วมมือของผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอนและชุมชน ที่ให้ความร่วมมือ ในการจัดทำโครงสร้างหลักสูตร แนวทางการจัดการเรียนรู้ ตลอดปี (ประมวลการสอน) และจัดทำแผนการจัด การเรียนรู้แบบช่วงชั้น ตลอดปี จัดห้องเรียนเป็น ช่วงชั้นเป็นหลัก ใช้ครูปฏิบัติการสอน 1-2 คน ต่อ 1 ช่วงชั้น ปรับปรุงพัฒนาอาคารเรียน ห้องเรียน และสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการพัฒนาการเรียนการสอนตามแนวใหม่ โดยห้องมีขนาดประมาณ 2 ห้องเรียนต่อ 1 ช่วงชั้น มีมุมต่าง ๆ มุมหนังสือ เกม เพื่อเป็นสื่อในการจัดกิจกรรม จัดหาสื่อ วัสดุ อุปกรณ์การเรียนการสอน เช่น คอมพิวเตอร์ โปรเจคเตอร์ เครื่องเล่นวีซีดี เทป เครื่องเสียง อยู่ ประจำศูนย์ฯ จัดหาหนังสือในห้องสมุดให้ครอบคลุมทุกกลุ่มสาระ

2. โรงเรียนต้นแบบ

โรงเรียนขนาดเล็กที่มีคุณภาพด้านบริหารจัดการ ด้านการจัดการเรียนรู้และด้านคุณภาพ ผู้เรียน ตามมาตรฐานและตัวชี้วัดที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากำหนด รวมทั้งมีความพร้อมที่สามารถเป็นโรงเรียนแกนนำและเป็นแบบอย่างในการพัฒนาและยกระดับคุณภาพการศึกษา ใน บริบทของโรงเรียนขนาดเล็กได้ โดยใช้ แนวคิดในการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กสู่โรงเรียน ต้นแบบ ที่สามารถดำเนินการให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ โดยกำหนดหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกและกรอบ ความคิดในการบริหารจัดการในโรงเรียนต้นแบบ เพื่อสร้างความเข้มแข็งและยกระดับคุณภาพ การศึกษา

3. โรงเรียนพัฒนาเครือข่าย

โรงเรียนขนาดเล็กที่มีความพร้อมด้านบริหารจัดการ ด้านการจัดการเรียนรู้และด้านคุณภาพ ผู้เรียน โดยได้รับการคัดเลือกจากโรงเรียนศูนย์เครือข่าย และโรงเรียนที่อยู่ใกล้เคียงกัน ไม่มีความ พร้อมด้านการจัด การเรียนการสอน ครูไม่ครบชั้น รวมทั้งครูขาดทักษะเฉพาะในการจัดการเรียน การสอน (ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษาต่างประเทศ) เป็นโรงเรียนเครือข่าย เพื่อส่งเสริม สนับสนุน เป็นแหล่งเรียนรู้ รวมทั้งเป็นศูนย์เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นศูนย์ การบริการของสื่อ ICT และเทคโนโลยี ให้กับโรงเรียนขนาดเล็กในเครือข่าย ในการพัฒนาและ ยกระดับคุณภาพการศึกษา ในบริบทของโรงเรียนขนาดเล็ก ได้ให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ อย่างน้อย อำเภอละ 1 โรงเรียน

4. หน่วยคอมพิวเตอร์เคลื่อนที่ (Mobile Unit)

หน่วยคอมพิวเตอร์ (Mobile Unit) เป็นลักษณะของการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการ เรียนการสอน ที่มีลักษณะเป็นชุดคอมพิวเตอร์ และติดตั้งในระบบ LAN ในยานพาหนะหรือสถานที่ ติดตั้งพร้อมอุปกรณ์ ต่าง ๆ สำหรับการเคลื่อนที่หรือหมุนเวียนไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียน การสอนในโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งประกอบด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ติดตั้งประจำรถ จำนวน 13 เครื่อง พร้อมอุปกรณ์ สามารถจัดการเรียน การสอนให้กับนักเรียนได้ครั้งละ 20 คน มีศึกษานิเทศก์ ประจำรถ จำนวน 1 คน

5. เครือข่ายการนิเทศ

เครือข่ายการนิเทศ เป็นรูปแบบการนิเทศในลักษณะของการสร้างความเข้มแข็งในการจัด การศึกษาของสถานศึกษาขนาดเล็ก โดยอาศัยความร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันของ

ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอนและศึกษานิเทศก์ เพื่อพัฒนางานในหน้าที่ให้ได้คุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา

6. การบริหารแบบมีส่วนร่วม

โรงเรียนขนาดเล็ก โดยส่วนใหญ่มีปัญหาในด้านความไม่พร้อมและมีความขาดแคลน โดยเฉพาะกำลังครูผู้สอนที่มีไม่ครบชั้น รวมทั้งขาดแคลนครูที่มีความถนัดเฉพาะด้านหรือวิชาเอก ด้านงบประมาณเพื่อการพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน พบว่าปัญหา ส่วนใหญ่ เป็นเรื่องงบประมาณหมวดเงินอุดหนุนที่ ไม่เพียงพอ การขาดแคลนครูภัณฑ์ ในการสนับสนุนการสอน แนวทางการแก้ปัญหาโดยอาศัยความร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันของโรงเรียนขนาดเล็กในกลุ่มพื้นที่เดียวกัน หรือมีปัญหาและความต้องการจำเป็นที่เหมือนกัน โดยมีบุคลากร หน่วยงาน หรือองค์กรให้การสนับสนุนสามารถดำเนินการเพื่อพัฒนางานยกระดับคุณภาพ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. แนวคิดเรื่องการจัดกระบวนการเรียนรู้

หลักการในการจัดการศึกษาแก่เด็ก เยาวชนและประชาชนนั้นต้องการให้ทุกคน เป็นคนดีมีสุขภาพดีมีความรู้คู่คุณธรรม ในส่วนหนึ่งของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ จึงกำหนดรายละเอียดบางส่วนไว้ดังนี้

แนวการจัดการศึกษา

มาตรา ๒๒ การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุดกระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

มาตรา ๒๓ การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบการศึกษา นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

(๑) ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเอง กับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทยและระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

(๒) ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน

(๓) ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปวัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา

(๔) ความรู้ และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษาเน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง

(๕) ความรู้ และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

นี่คือแนวทางในการจัดการศึกษา องค์ประกอบที่สำคัญเพื่อให้การดำเนินการบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว คือการจัดกระบวนการเรียนรู้ ได้กำหนดไว้ ดังนี้

การจัดกระบวนการเรียนรู้

มาตรา ๒๔ การจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการดังต่อไปนี้

- (๑) จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล
- (๒) ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา
- (๓) จัดกิจกรรมให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติ ให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง
- (๔) จัดการเรียนการสอน โดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมให้ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา
- (๕) ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรู้รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียน การสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ
- (๖) จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ มาตรา ๒๕ รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยาน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬา และนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้อื่นอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ

มาตรา ๒๖ ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียนโดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียนการร่วมกิจกรรมและการทดสอบความรู้ใน กระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา ให้สถานศึกษาใช้วิธีการที่หลากหลายในการจัดสรรโอกาสการเข้าศึกษาต่อ และให้นำผลการประเมิน ผู้เรียนตามวรรคหนึ่งมาใช้ประกอบการพิจารณาด้วย(พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒) นี่คือนโยบายสำคัญส่วนหนึ่งของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นเรื่องที่ทำให้ การศึกษาจะต้องศึกษาวิเคราะห์ให้ชัดเจนโดยละเอียดรอบคอบ โดยเฉพาะการจัดกระบวนการเรียนรู้ จะต้องกำหนดเทคนิค และวิธีการให้เหมาะสมกับผู้เรียนการจัดเนื้อหาสาระให้เหมาะสมกับสติปัญญา ความรู้ความสามารถกับผู้เรียน การฝึกทักษะที่มีประสิทธิภาพการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับผู้เรียน การจัดการเรียนการสอนที่มีการพัฒนาทั้งทางด้านสติปัญญาคุณธรรมและจริยธรรมที่ดีงาม นี่คือนโยบายและแนวทางในการพัฒนาประชาชนของเราให้เป็นคนดีมีคุณภาพ เพื่อชาติบ้านเมืองของเรา

ความหมายและขอบข่ายของการเรียนรู้

การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ตลอดชีวิต คำจำกัดความที่ นักจิตวิทยา มักจะกล่าวอ้างอยู่เสมอ แต่ยังไม่ถึงกับเป็นที่ยอมรับ กันอย่างสากล คือ คำจำกัดความ ของ คิมเบล (Gregory A Kimble) คิมเบล กล่าวว่า "การเรียนรู้คือการเปลี่ยนแปลงศักยภาพแห่ง พฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร ซึ่งเป็นผลมาจากการฝึกหรือการปฏิบัติที่ได้รับ การเสริมแรง (Learning as a relatively permanent change in behavioral potentiality that occurs as a result of reinforced practice) "

จากความหมายของการเรียนรู้ข้างต้นแยกกล่าวเป็นประเด็นสำคัญได้ ๕ ประการ คือ

๑.การที่กำหนดว่า การเรียนรู้คือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ก็แสดงว่าผลที่เกิดจากการเรียนรู้ จะต้องอยู่ใน รูปของพฤติกรรม ที่สังเกตได้ หลังจากเกิดการเรียนรู้แล้ว ผู้เรียนสามารถทำสิ่งหรือเรื่องที่ไม่เคยทำมาก่อนการเรียนรู้

๒.การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้น ต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างถาวร นั่นก็คือ พฤติกรรมที่เปลี่ยนไปนั้น จะไม่เป็นพฤติกรรมในช่วงสั้น หรือเพียงชั่วคราว และในขณะเดียวกันก็ ไม่ใช่ พฤติกรรมที่คงที่ที่ไม่เปลี่ยนแปลงอีกต่อไป

๓.การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมดังกล่าว ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนไปอย่างทันทีทันใด แต่มันอาจเป็นการเปลี่ยนแปลงศักยภาพ (Potential) ที่จะกระทำ สิ่งต่าง ๆ ต่อไปในอนาคต การเปลี่ยนแปลง ศักยภาพนี้อาจแฝงอยู่ในตัวผู้เรียน ซึ่งอาจจะยังไม่ได้แสดงออกมา เป็นพฤติกรรมอย่างทันทีทันใดก็ได้

๔.การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือการเปลี่ยนแปลงศักยภาพในตัวผู้เรียนนั้นจะเป็นผลมาจากประสบการณ์หรือการฝึกเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือศักยภาพอันเนื่องมาจากสาเหตุอื่นไม่ถือเป็นการเรียนรู้

๕.ประสบการณ์หรือการฝึกต้องเป็นการฝึกหรือปฏิบัติที่ได้รับการเสริมแรง (Reinforced practice) หมายความว่า เพียงแต่ผู้เรียนได้ รับรางวัลหลังจากที่ตอบสนอง ก็จะทำให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นในแง่ที่ว่า "รางวัล" กับ "ตัวเสริมแรง" (Reinforce) จะให้ความหมายเดียวกัน ต่างก็ คือหมายถึงอะไรบางอย่างที่อินทรีย์ (บุคคล) ต้องการ

ปัจจัยสำคัญในสภาพการเรียนรู้

ในสภาพการเรียนรู้ต่างๆ ย่อมประกอบด้วยปัจจัยที่สำคัญ ๓ ประการ ด้วยกัน คือ

๑. ตัวผู้เรียน (Learner)
๒. เหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่เป็นตัวเร้า (Stimulus Situation)
- ๓ การกระทำหรือการตอบสนอง Action หรือ Response

กระบวนการเรียนรู้ (Learning Process)

กระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนจะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล ความแตกต่างระหว่างบุคคลส่งผลให้ผู้เรียนมีวิธีการของตนเอง อันเกิดจากสภาวะแวดล้อม บุคลิกภาพ อารมณ์และสังคมของแต่ละบุคคล สิ่งผู้เรียนได้รับการถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ เป็นขั้นตอนอย่างต่อเนื่องทั้งในห้องเรียนและในชีวิตประจำวัน ทำให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการในการเรียนรู้ของตนเอง แบ่งได้ตามกลุ่มของผู้เรียนที่มีลักษณะและวิธีการที่เหมือนกันออกได้เป็นหลายแบบ แนวคิดในเรื่องระดับของกระบวนการในการเรียนรู้ที่ เกร็ก และล็อกฮาร์ท (Crain and Lockhart, 1972) ได้เสนอว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่มีหลายระดับ เราสามารถเรียนรู้และจำสิ่งต่าง ๆ ที่มีความหมายกับตัวเราได้ เพราะมีการเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการมากกว่าการกระตุ้นให้เรียนรู้ ความลึกของกระบวนการเรียนรู้ เป็นความละเอียดของกระบวนการ การเรียนรู้แบบลึกจะทำให้เข้าใจได้ละเอียดและระลึกถึงข้อมูลต่าง ๆ ได้มาก แต่ไม่ได้หมายความว่าทุกอย่างที่เรียนรู้จำเป็นต้องมีการเรียนรู้แบบลึกเสมอไป เพราะในการเรียนรู้บางเรื่องก็มีความต้องการเพียงแค่ ความรู้ ความจำความเข้าใจและการนำไปใช้ ในขณะที่ชั้น

การวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินค่า ที่อยู่ในขั้นการเรียนรู้แบบลึก ก็อาจไม่มีความจำเป็น (Cox and Clark, 1998)

ระดับของกระบวนการ (Level of Process) ในการเรียนรู้ ได้มีการแบ่งระดับของกระบวนการเรียนรู้โดย วัตกินส์ (Watkins, 1983) ได้แยกไว้อย่างชัดเจน คือ กระบวนการเรียนรู้แบบลึก (Deeper processing) และกระบวนการเรียนรู้แบบตื้น (Surface processing) โดยกำหนดขอบเขตของงานที่ต้องเรียนรู้ แยกผู้เรียนออกได้เป็นสองกลุ่มคือ ผู้เรียนที่มีกระบวนการเรียนรู้แบบลึกคือผู้เรียนที่ตั้งใจที่จะเข้าใจและพยายามค้นหาถึงความหมายของสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ ส่วนผู้เรียนที่มีกระบวนการเรียนรู้แบบตื้นคือ ผู้เรียนที่ตั้งใจจะใช้เพียงการจำข้อมูลเท่านั้น

บิกกส์ และเทลเฟอร์ (Biggs and Telfer, 1987) ได้อธิบายความหมายของกระบวนการเรียนรู้แบบลึก กับกระบวนการเรียนรู้แบบตื้นเอาไว้ว่า กระบวนการเรียนรู้แบบลึก เป็นการเรียนรู้ที่อาศัยแรงจูงใจภายใน (Intensive motivation) ในการทำงานที่ต้องใช้วิธีการที่เป็นเหตุเป็นผล โดยมีความพึงพอใจที่จะเรียนรู้ในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นการค้นหามีความหมายโดยการอ่านอย่างมากและจนกว่าจะเข้าใจ มีความสัมพันธ์กับความรู้ที่เคยได้รับมาก่อน

ส่วนกระบวนการเรียนรู้แบบตื้น เป็นการเรียนรู้ที่อาศัยแรงจูงใจภายนอก (Extensive motivation) โดยที่ผู้เรียนจะมีการเรียนรู้ตามที่กำหนดให้หรือตามเป้าหมายเป็นวิธีการเรียนที่จำกัดเป้าหมายที่เห็นว่าจำเป็นและใช้การจำสิ่งที่เรียนในชั้นตามปกติการระลึกแต่เหตุผลที่ถูกต้องที่ได้จากการบรรยาย ผู้เรียนมีความเข้าใจเฉพาะที่ต้องการ ตามวัตถุประสงค์เฉพาะด้านที่จัดให้

ความแตกต่างระหว่างกระบวนการเรียนรู้แบบลึกและแบบตื้นที่มองเห็นได้อย่างชัดเจนคือ ความลึกของกระบวนการ ที่ผู้เรียนจะมีทักษะการเรียนรู้ต่างกัน ซึ่ง ฮวง และบอนเซน (Huang and Bonzon, 1995) ได้อธิบายเอาไว้ว่า กระบวนการเรียนรู้แบบลึก ผู้เรียนต้องค้นหาให้ชัดเจนว่ามีอะไรซ่อนอยู่ภายในตัวผู้เรียน มีกระบวนการ ลำดับขั้นและวิธีการคิด ที่นำไปสู่วิธีการในการปัญหา ขณะที่กระบวนการเรียนรู้แบบตื้น ผู้เรียนได้มีการเรียนรู้อย่างกว้าง ๆ และได้ความเข้าใจตามที่ได้รับคำอธิบายหรือบอกกล่าว

กระบวนการเรียนรู้แบบลึกเป็นความละเอียดของกระบวนการ เข้าถึงในรายละเอียดของเนื้อหาการเข้าถึงข้อมูลของกระบวนการเรียนรู้แบบลึกจึงกระทำได้มากกว่ากระบวนการเรียนรู้แบบตื้น การเข้าถึงข้อมูลจำนวนมากกระทำได้ดีในผู้เรียนที่มีกระบวนการเรียนรู้แบบลึก แต่ถ้าเนื้อหาที่เรียนรู้มีปริมาณมากและไม่มีความซับซ้อนผู้ที่มีกระบวนการเรียนรู้แบบลึกก็จะเสียเวลาในการค้นคว้า และได้ข้อมูลที่ไม่จำเป็นจำนวนมากเช่นเดียวกัน ดังนั้นการออกแบบการเรียนการสอนจึงยากที่จะทำให้เหมาะสมกับผู้เรียนที่มีกระบวนการเรียนรู้ลึก ขณะที่ผู้ที่มีกระบวนการเรียนรู้ตื้นสามารถใช้วิธีการสอนในแบบใดก็ได้ เพราะผู้เรียนจะสนใจในเนื้อหากว้าง ๆ และจำในสิ่งที่จัดให้เป็นหลักโดยไม่ลงลึกไปในรายละเอียดของเนื้อหา นั้น สเปนเซอร์ (Spensor, 1988) สรุปแนวคิดของทฤษฎีกระบวนการเรียนรู้ในแบบลึกและแบบตื้นว่า ทฤษฎีนี้สนับสนุนแนวคิดที่ว่า การที่คนเราจำและเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ อย่างมีความหมายได้ เกิดจากการเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการมากกว่าการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ โดยกระบวนการจะมีหลายระดับตามสิ่งเร้าที่กระทำ

ลำดับขั้นในกระบวนการเรียนรู้

มุลลีย์ (George J. Mouly) กำหนดลำดับขั้นในกระบวนการเรียนรู้ไว้ ๗ ขั้น ดังนี้

๑.เกิดแรงจูงใจ (Motivation) เมื่อใดก็ตามที่อินทรีย์เกิดความต้องการหรืออยู่ในภาวะที่ขาดสมดุลก็จะมีแรงขับ (Drive) หรือแรงจูงใจ (Motive) เกิดขึ้นผลักดันให้เกิดพฤติกรรมเพื่อหา สิ่งที่ขาดไปนั้นมาทำให้ร่างกายที่อยู่ในภาวะที่พอดี แรงจูงใจมีผลให้แต่ละคนไวต่อการสัมผัสสิ่งเร้าแตกต่างกันเป็นสิ่งที่กำหนดทิศทางและความเข้มของพฤติกรรมและเป็นสิ่งจำเป็นเบื้องต้น สำหรับการเรียนรู้

๒.กำหนดเป้าประสงค์ (Goal) เมื่อมีแรงจูงใจเกิดขึ้นแต่ละบุคคลก็จะกำหนดเป้าประสงค์ที่จะก่อให้เกิดความพึงพอใจ เป้าประสงค์จึงเป็น ผลบันปลายที่อินทรีย์แสวงหา ซึ่งบางครั้งอาจจะชัดเจน บางครั้งอาจจะเลือนลอย บางครั้งอาจกำหนดขึ้น เพื่อสนองความต้องการทางสรีระ หรือ บางครั้งเพื่อสนองความต้องการทางสังคม

๓.เกิดความพร้อม (Readiness) คนแต่ละคนมีขีดความสามารถที่จะรับ และความต้องการพื้นฐานเพื่อที่จะเสาะแสวงหาความพอใจ หรือหาสิ่งที่จะสนอง ความต้องการได้จำกัดและแตกต่างกันไปตามสภาพความพร้อมของแต่ละบุคคล เช่น เด็กทารกซึ่งมีความเจริญ ทางสรีระ ยังไม่มากก็จะไม่พร้อมที่จะเรียนรู้วิธีการหาอาหารด้วยตนเองได้ เด็กที่ร่างกายอ่อนแอ หรือมีความบกพร่องของอวัยวะบางส่วน ก็จะไม่พร้อมในการเล่นกีฬาบางอย่างได้ กล่าวได้ว่าสภาพความพร้อมในการเรียนของบุคคลนั้นจะต้องอยู่กับองค์ประกอบอื่น ๆ หลายประการ อาทิเช่น ความเจริญเติบโตของโครงสร้างทางร่างกาย การจูงใจ ประสบการณ์ด้วย เป็นต้น เรื่องของความพร้อมนี้นับว่า เป็นสิ่งจำเป็นมากที่จะต้องติดก่อนที่จะเกิดการเรียนรู้

๔.มีอุปสรรค (Obstacle) อุปสรรคจะเป็นสิ่งขวางกั้นระหว่างพฤติกรรมที่เกิดจากแรงจูงใจกับเป้าประสงค์ ถ้าหากไม่มีอุปสรรค หรือสิ่งกีดขวางเราก็จะไปถึงเป้าประสงค์ได้โดยง่าย ซึ่งเราก็มองว่าสภาพการณ์เช่นนี้ ไม่ได้ช่วยให้เกิดความต้องการที่จะแก้ปัญหาและเรียนรู้ ตรงกันข้ามการที่เราไม่สามารถไปถึงเป้าหมายได้จะก่อให้เกิดความเครียดและจะเกิดความพยายามที่จะหาวิธีการแก้ปัญหาซึ่งจะทำให้เกิด การเรียนรู้ขึ้น

๕.การตอบสนอง (Response) เมื่อบุคคลมีแรงจูงใจ มีเป้าประสงค์ เกิดความพร้อม และเผชิญกับอุปสรรคเข้าก็จะมีพฤติกรรมต่าง ๆ เกิดขึ้น พฤติกรรมนั้นอาจเริ่มด้วยการตัดสินใจ เกิดอาการตอบสนองที่เหมาะสมทดลองทำแล้วปรับปรุงแก้ไขการตอบสนองนั้นให้แก้ปัญหาได้ดีที่สุด ซึ่งแนวทางของ การตอบสนองอาจมุ่งสู่เป้าประสงค์โดยตรงหรือโดยทางอ้อมอย่างใดอย่างหนึ่ง

๖.การเสริมแรง (Reinforcement) การเสริมแรงก็หมายถึง การได้รางวัลหรือให้สิ่งเร้าที่ก่อให้เกิดความพอใจ ซึ่งปกติผู้เรียนจะได้รับ หลังจากที่ได้ตอบสนองแล้ว ตัวเสริมแรงไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งของหรือวัตถุที่มองเห็นได้เสมอไป เพราะความสำเร็จ ความรู้ ความก้าวหน้า ฯลฯ ก็เป็นตัวเสริมแรงได้เช่นเดียวกัน

๗.การสรุปความเหมือน (Generalization) หลังจากที่ถูกผู้เรียนสามารถตอบสนองหรือหาวิธีการที่จะมุ่งสู่เป้าประสงค์ได้แล้ว เขาก็อาจจะประสพกับใช้กับปัญหา หรือสถานการณ์ที่จะพบในอนาคตได้นั้นก็แสดงว่า ผู้เรียนเกิดความสามารถที่จะสรุปความ เหมือนระหว่างสถานการณ์การเรียนรู้ที่มีมาก่อน กับปัญหาหรือสถานการณ์ที่เพิ่งจะพบใหม่ ซึ่งเป็นการขยายขอบเขตของพฤติกรรม การเรียนรู้ให้กว้างขวางออกไป

ชนิดของการเรียนรู้

แกเนเย (Gane) ได้แบ่งการเรียนรู้ออกเป็น ๘ ประเภท นับตั้งแต่การเรียนรู้แบบพื้นฐานไป

จนถึงการเรียนรู้ที่ซับซ้อน ดังนี้

๑.การเรียนรู้เครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ (Signal Learning)

๒.การเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนอง (Stimulus Response Learning) เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนจะเชื่อมโยง (Connection) การตอบสนองที่เหมาะสมต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ โดยที่เมื่อได้ตอบสนองอย่างถูกต้องหรือเหมาะสมก็จะได้รับรางวัล หรือตัวเสริมแรง หรือเกิดความพอใจ หรืออยากตอบสนองเช่นนั้นซ้ำ ๆ การเรียนรู้แบบนี้ต่างจากการเรียนรู้แบบแรก เพราะการตอบสนอง การเรียนรู้ในลักษณะนี้เกิดขึ้นด้วยความตั้งใจ ส่วนแบบแรกการตอบสนองเกิดขึ้นโดยไม่ตั้งใจและการเรียนรู้แบบนี้จะเกี่ยวข้องกับกระบวนการทางสมองที่สูงกว่า ลักษณะสำคัญของการเรียนรู้ดังกล่าวอาจสรุปได้เป็นข้อ ๆ ดังนี้

๑) การเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้า และการตอบสนองจะค่อย ๆ พัฒนาขึ้นทีละน้อย

๒) การตอบสนองของผู้เรียนที่แสดงตอบโต้สิ่งเร้านั้นจะเป็นการตอบสนองที่ผู้เรียนมีความมั่นใจมากขึ้นตามโอกาสที่ได้กระทำซ้ำ ๆ

๓) การเรียนรู้แบบนี้ จะเป็นการเชื่อมโยงการตอบสนองบางอย่างต่อสิ่งเร้าเฉพาะอย่าง สิ่งเร้าอื่น ๆ จะไม่มีความหมายที่จะทำให้เกิดการตอบสนองเช่นเดียวกับที่ได้ตอบโต้สิ่งเร้าเฉพาะอย่างนั้น

๔) สิ่งสำคัญที่เกี่ยวกับการเรียนรู้แบบนี้ ก็คือ รางวัลหรือตัวเสริมแรง คือว่ารางวัลจะทำให้ผู้กระทำเกิดความพอใจ และเป็นการเพิ่มโอกาส ที่จะทำให้เกิดการตอบสนองเช่นนั้นซ้ำอีกในทางตรงข้ามเราจะไม่ให้รางวัลต่อการตอบสนองที่เราไม่ต้องการ ซึ่งจะมีผลให้การตอบสนอง ที่เราไม่ต้องการนั้นค่อย ๆ ลดและยุติลงในที่สุด จะเห็นว่า การเรียนรู้แบบนี้ มีลักษณะคล้าย ๆ กับการเรียนรู้แบบลองผิดลองถูกของ ธอร์นไดค์ (Thorndike) และการวางเงื่อนไขแบบการกระทำของ สกินเนอร์ (Skinner) นั่นเอง

๓.การเรียนรู้ด้านทักษะหรือด้านกลไก (Skill Learning) หรือ (Motor training) เป็นการเรียนรู้ทำนองเดียวกับแบบที่ ๒ แต่มีความซับซ้อนมากขึ้น เพราะประกอบด้วยความสัมพันธ์ และการตอบสนองตั้งแต่ ๒ คู่ขึ้นไป และเห็นการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้า และการตอบสนองในรูปของการใช้กลไกของกล้ามเนื้อและทักษะ ตัวอย่างเช่น เด็กที่จะเรียนรู้การเปิดประตู ก็จะมีลำดับของกิจกรรมต่อเนื่อง เป็นสายโซ่ ดังนี้ มีพวงกุญแจอยู่ในมือ เลือกกุญแจที่จะใช้ขึ้นมาสอดใส่เข้าไปในลูกบิด หมุนลูกกุญแจ จนหมดเสียงแกร๊กแล้ว ก็ผลักประตูให้เปิดออก

๔.การเรียนรู้ความสัมพันธ์ด้านถ้อยคำ (Verbal Association) การเรียนรู้แบบนี้คล้ายกับแบบที่ ๓ แต่ต่างกันที่ การตอบสนอง ต่อสิ่งเร้า ในแบบที่ ๑ เป็นการใช้กลไกกล้ามเนื้อ ส่วนแบบที่ ๔ เป็นเรื่องของการใช้ถ้อยคำ การเรียนรู้แบบนี้เป็น ความสำคัญของภาวะภายใน มากกว่าแบบที่ ๓

๕.การเรียนรู้เพื่อแยกความแตกต่าง (Discrimination Learning) เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนจะต้องแยกความแตกต่างระหว่างสิ่งเร้า เพื่อจะตอบสนองต่อสิ่งเร้านั้นให้ถูกต้อง การเรียนรู้ที่จะมีเรื่องการจัดการสัมผัสเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ ตัวอย่างของการเรียนรู้แบบนี้ ก็ได้แก่การที่ครูซึ่งสอน

ในชั้นเรียนสามารถเรียกชื่อผู้เรียนแต่ละคนได้ถูกต้อง นักเรียนจะเรียนรู้ความแตกต่างของ พืช สัตว์ และสารเคมี หรือหินชนิดต่าง ๆ ซึ่งมีชื่อเรียกต่าง ๆ กันได้ เด็กเล็ก ๆ เรียนรู้ที่จะแยกความแตกต่างของสี รูปร่างของสิ่งของ อักษร คำ จำนวน สัญลักษณ์เป็นต้น การเรียนรู้เพื่อแยกความแตกต่างนี้อาจเป็นการเรียนรู้เพื่อแยกความแตกต่างระหว่างสายโซ่ของความสัมพันธ์ของสิ่งเร้า และการตอบสนองตั้งแต่ ๒ คู่ขึ้นไป

๖.การเรียนรู้สิ่งกับ (Concept Learning) การเรียนรู้สิ่งกับเป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียน จะจัดประเภทของสิ่งเร้าโดยพิจารณาจากคุณสมบัติต่าง ๆ เกี่ยวกับสี , รูปร่าง , ขนาด , จำนวน ฯลฯ เป็นหลัก ผู้เรียนต้องเรียนรู้สิ่งที่คล้ายกัน สามารถสรุปความเหมือน และแยกความแตกต่างของ สิ่งเร้ามีข้อสังเกตว่าการเรียนรู้สิ่งกับนี้ การตอบสนองของผู้เรียนไม่ได้เป็นการเชื่อมโยงกับลักษณะทางกายภาพของสิ่งเร้าเฉพาะอย่าง หากแต่ จะเป็นการเชื่อมโยงกับคุณสมบัติทางนามธรรมของสิ่งเร้านั้น ๆ แกนเยื่อว่าการเรียนรู้แบบต่างๆ ที่กล่าวมาทั้ง ๕ ประเภทข้างต้น จะเป็นพื้นฐานสำคัญที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้ชนิดนี้

๗.การเรียนรู้กฎหรือหลักการ (Rule Learning หรือ Principle Learning) กฎ (Rule) หรือหลักการ (Principle) เป็นสายโซ่ของความสัมพันธ์ของสิ่งกับ(Concept) ตั้งแต่ ๒ อย่างขึ้นไป เช่น เมื่อเกิดสิ่งกับความยาวของเส้นตรง และเกิดสิ่งกับเกี่ยวกับความยาว ความกว้างของสี่เหลี่ยม เราก็สามารถตั้งเป็นกฎของการหาพื้นที่ของรูปสี่เหลี่ยมในรูปของความสัมพันธ์ระหว่างความยาว และความกว้างได้ ตัวอย่างของกฎอื่น ๆ หรือในวิชาพีชคณิต $xa + xb = x(a + b)$ เป็นต้น

๘.การเรียนรู้การแก้ปัญหา (Problem Solving) ในชีวิตของเรานั้นเราจะต้องคิดค้นสิ่งต่าง ๆ เพื่อตั้งเป็นกฎหรือ หลักการเพื่อจะนำไปใช้ ควบคุม หรือแก้ปัญหาต่างๆ ในสภาพแวดล้อมที่เราอาศัยอยู่ตลอดเวลา บางครั้งมนุษย์เราก็จะนำกฎง่าย ๆ ที่มีอยู่นั้นมาสัมพันธ์กันเป็น กฎใหม่ที่ซับซ้อนขึ้น ซึ่งการรวมกันเป็นกฎใหม่ดังกล่าวนี้จำเป็นมากที่จะใช้ในการแก้ปัญหาใหม่ ๆ การแก้ปัญหาหมายถึง การคิดหรือการขยายความคิดออกไปเพื่อหากฎใหม่ ๆ (ซึ่งอาจเกิดจากการรวมกฎที่มีอยู่ก่อน เข้าเป็นความสัมพันธ์ใน รูปแบบใหม่นั้นเอง) ฉะนั้นจะเห็นว่า การแก้ปัญหาเป็นการเรียนรู้ ที่ต้องอาศัยความคิด การแก้ปัญหาและการคิด จึงมีความสัมพันธ์กัน อย่างแยกไม่ออก นอกจากนี้แล้ว การแก้ปัญหาต้องอาศัยสิ่งกับ (Concept) และกฎที่เคยมีประสบการณ์มาก่อนเป็นพื้นฐานสำคัญ จึงสามารถแก้ปัญหาใหม่ ๆ ได้

ชนิดของการเรียนรู้ จำแนกออกได้เป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ ๔ แบบ ด้วยกัน คือ

- ๑) การเรียนรู้สิ่งกับ
- ๒) การเรียนรู้ทักษะ
- ๓) การเรียนรู้เจตคติ
- ๔) การเรียนรู้การแก้ปัญหา และการคิด

ในจำนวนการเรียนรู้ทั้ง ๔ ประเภทนี้ การเรียนรู้สิ่งกับและทักษะจะเกิดขึ้นได้ง่ายกว่าการเรียนรู้เจตคติความซาบซึ้ง และการเรียนรู้การแก้ปัญหาและการคิด

- การเรียนรู้สิ่งกับช่วยพัฒนาบุคคลให้เกิดความรอบรู้เกี่ยวกับกฎเกณฑ์และปัญหา

วิชาต่าง ๆ

- การเรียนรู้ทักษะช่วยให้เกิดความคล่องแคล่วทางกลไก และทำให้ผลการกระทำมีประสิทธิภาพ

- การเรียนรู้เจตคติและความซาบซึ้งซึ่งจะมีผลต่ออารมณ์ความรู้สึกและแรงจูงใจ นับเป็นรากฐานของการที่จะพัฒนาคนให้มีความฝึกฝนค้ำว หรือที่จะทำให้เกิดทักษะและสั่งกับ

- การเรียนรู้การแก้ปัญหาและการคิดจะเป็นรากฐานที่จะพัฒนาบุคคลให้สามารถแก้ปัญหา การปรับตัวและปรุงแต่งให้เป็นบุคคลประเภทสร้างสรรค์ (Creative people) ที่สังคมปรารถนา

4. แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม

หลักการมีส่วนร่วม

หลักของการมีส่วนร่วม ในความหมายของการบริหารจัดการจะมีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับ “การตัดสินใจ” นั่นคือ การมีส่วนร่วม จะนำไปสู่การตัดสินใจอย่างมีคุณค่าและอย่างชอบธรรม และต้องเป็นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (meaningful participations) ไม่ว่างระบบไว้ให้ดูเหมือนว่า ได้จัดกระบวนการให้มีส่วนร่วมแล้วเท่านั้น

ถ้าการตัดสินใจที่เกิดจากการมีส่วนร่วมมีความสมเหตุสมผลและชอบธรรมก็ต้องนำไปปฏิบัติ แต่ถ้าผู้มีอำนาจเห็นว่าการตัดสินใจนั้นไม่เหมาะสม ขัดกับการตัดสินใจของการมีส่วนร่วม ก็จะต้องอธิบายได้โดยมีมาตรฐานแห่งความชอบธรรมที่จะเลือกตัดสินใจเช่นนั้น โดยที่สังคมส่วนใหญ่ยอมรับได้

การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

การจัดการศึกษาให้เกิดผลดี มีประสิทธิภาพ ตรงตามความต้องการของประชาชน โดยเฉพาะผู้ปกครอง ต้องอาศัยกระบวนการนำกระบวนการมีส่วนร่วมมาใช้ ซึ่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กล่าวถึงการมีส่วนร่วมไว้ในมาตรา 8 (2) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 58 ได้บัญญัติเรื่องการมีส่วนร่วมไว้ว่า บุคคลย่อมมีสิทธิมีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณาของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในการปฏิบัติราชการทางปกครองอันมีผลหรืออาจมีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของตน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ สถานศึกษาที่จัดการศึกษาทุกระดับจึงต้องปฏิบัติตามโดยการเปิดโอกาสให้ประชาชน ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ทั้งนี้เพราะเมื่อผู้ปกครองควรมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาย่อมจะช่วยขับเคลื่อนให้การบริหารจัดการศึกษาดำเนินไปตามความต้องการของผู้ปกครองและชุมชน ช่วยให้สถานศึกษาได้รับการยอมรับจากชุมชน ชุมชนรักและหวงแหนสถานศึกษา ซึ่งส่งผลให้ผู้ปกครองและชุมชนสนับสนุนทรัพยากรการศึกษา และให้ความร่วมมือกับสถานศึกษาในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยความเต็มใจ

การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เข้ามาร่วมดำเนินกิจกรรม ตั้งแต่การศึกษาปัญหา การวางแผนดำเนินการ การตัดสินใจ การแก้ไขปัญหา และการประเมินร่วมกัน เพื่อขับเคลื่อนให้กิจกรรมนั้นดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยยึดหลักการมีส่วนร่วม คือ หลักร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตรวจสอบ ร่วมรับผิดชอบ

การมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชน จึงเป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาร่วมกับโรงเรียน เป็นกระบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกันของทุกฝ่าย นับตั้งแต่การแสดงความคิดเห็น การวางแผน การดำเนินการและการแก้ไขปัญหา ตลอดจนการควบคุม กำกับ ติดตามและประเมินผล เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาการศึกษาให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งสามารถทำได้ทั้งทางตรง คือ ร่วมเป็นคณะทำงานและทางอ้อมร่วมวางแผนทาง นโยบาย

การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการจัดการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (เอกสารอบรมผู้นำการเปลี่ยนแปลงสำหรับผู้บริหาร. 2550 : 88-90) ได้เสนอแนวทางการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา โดยสถานศึกษาสามารถเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองและชุมชนจัดสร้างหลักสูตรสถานศึกษา และกำกับ ติดตามการใช้หลักสูตรสถานศึกษา
2. การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา การสร้างความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับผู้ปกครองและชุมชนเป็นยุทธศาสตร์ที่จำเป็นอย่างยิ่ง ผู้บริหารและบุคลากรในสถานศึกษาควรระลึกถึง ซึ่งมีหลัก 10 ประการ คือ 1) สร้างความศรัทธาและความเชื่อมั่นต่อชุมชน, 2) ฝึกให้เป็นคนใจกว้างและมีจิตสาธารณะ, 3) ตระหนักในสิ่งที่จำเป็นและขาดแคลน ไม่วางเฉย ทุกอย่างทำได้หากตั้งใจทำ, 4) ต้องหมั่นสร้างและปรุงแต่งตนเองให้เป็นบุคคลที่มีเสน่ห์เป็นที่ชื่นชมศรัทธาของชุมชนและเพื่อร่วมงาน, 5) อ่อนน้อมถ่อมตน วางตัวเรียบง่าย อยู่กับชุมชนและเพื่อนร่วมงานได้ทุกเวลา, 6) หลีกเลี่ยงการโต้แย้งที่ไร้เหตุผล พัฒนาทักษะการประนีประนอม, 7) ให้การต้อนรับชุมชนด้วยบรรยากาศมิตรภาพ, 8) พัฒนาเทคนิคการวิเคราะห์ชุมชนให้ลึกซึ้ง เพื่อสำรวจจุดเด่น จุดด้อยเพื่อเป็นฐานข้อมูลในการพัฒนา, 9) หมั่นแสวงหาแหล่งงบประมาณ วัสดุ ครุภัณฑ์ จากหน่วยงานบริษัท ห้าง ร้านค้า โดยใช้โครงการที่มีประสิทธิภาพ 10) สร้างและพัฒนาค่านิยมการสร้างสัมพันธภาพกับชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

3. บทบาทของชุมชนในการที่ส่วนร่วมจัดการศึกษา มีดังนี้ 1) การมีส่วนร่วมในการจัดและส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนทั้งที่บ้านและที่สถานศึกษา, 2) การกำหนดนโยบายเป้าหมายการจัดการศึกษาแก่สถานศึกษา, 3) การประชาสัมพันธ์ สนับสนุนกิจกรรมทางการศึกษา, 4) การเป็นผู้สนับสนุนทรัพยากรและบุคลากรในการจัดการศึกษา, และ 5) การตรวจสอบการจัดการศึกษา

4. กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ควรดำเนินการ ดังนี้ 1) สำรวจความต้องการ การสำรวจข้อมูลพื้นฐาน, 2) การกำหนดมาตรฐานของสถานศึกษา, 3) การวางแผนพัฒนาสถานศึกษาตามวิสัยทัศน์ พันธกิจ, 4) กิจกรรมการปฏิบัติ คือ แนวทางปฏิบัติที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ, 5) การประเมินผล คือ การประเมินแนวทางปฏิบัติ, และ 6) การสรุปผลการมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนากระบวนการทำงานร่วมกัน

การมีส่วนร่วมของประชาชน และชุมชนในการจัดการศึกษา นับเป็นกระบวนการที่สำคัญ ที่จะช่วยพัฒนาการศึกษาให้ตอบสนองความต้องการของท้องถิ่น โดยเฉพาะในโรงเรียนขนาดเล็ก หากชุมชนมีส่วนร่วมในการสนับสนุนทรัพยากรการศึกษา รวมถึงการเชิญผู้ปกครองที่มีความรู้และมีเวลาว่างมาเป็นครูพ่อครูแม่ให้ความรู้ด้านวิชาการ ด้านภูมิปัญญากับบุตรหลาน ย่อมเกิดผลดีทั้งต่อโรงเรียนที่ได้บุคลากรเพิ่ม ส่วนผู้ปกครองย่อมภาคภูมิใจที่ได้สอนบุตรหลานในโรงเรียน รวมถึง

นักเรียนที่จะมีความเคารพและนับถือในตัวผู้ปกครองเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน

5. แนวคิดเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความหมายของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญา (Wisdom) เป็นคำที่นิยมใช้กันในหมู่นักวิชาการ นักการศึกษาได้ให้ความหมายของคำว่า ภูมิปัญญาไว้หลายระดับและหลายท่านด้วยกัน มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาที่สอดคล้องกัน และความหมายคล้ายคลึงกัน ดังนี้

ภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ ประสบการณ์ที่สั่งสมมาตั้งแต่อดีต ในการดำเนินชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นซึ่งได้ผ่านการคิด การปรับปรุง เปลี่ยนแปลงและใช้แก้ปัญหาจนได้แนวทางที่เหมาะสม ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง สาระ ข้อมูล วิธีการที่สามารถนำไปใช้ในการจัดระเบียบแก้ปัญหา รวมถึงการพัฒนาในด้านต่างๆที่เหมาะสมกับชุมชนและท้องถิ่นหนึ่งๆ (วิช ทรวงแสง, 2534:39)

ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ความสามารถและทักษะของคนไทย อันเกิดจากการสะสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกสรร ประยุกต์ พัฒนา และถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย (ฉวีวรรณ แจ่มหมวก, 2545:31)

ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะต่างๆดังนี้

1. ภูมิปัญญาเป็นความรู้เกี่ยวกับเรื่องใดๆ หรือหน่วยสังคมหน่วยใดๆ เป็นเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องนั้น เช่นความรู้เกี่ยวกับครอบครัว ความรู้เกี่ยวกับมนุษย์ เกี่ยวกับผู้หญิง ผู้ชาย ประเภทของครอบครัว ของสังคมนั้น
2. ภูมิปัญญาเป็นความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องใดๆ ของสังคมนั้นมีความเชื่อ อาจยังไม่มีข้อพิสูจน์ยืนยันว่าถูกต้อง เช่น เรื่องนรก สวรรค์ ตายแล้วไปไหน

ประเภทของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาชาวบ้าน สามารถจำแนกได้เป็น 4 ประเภทคือ

1. ภูมิปัญญาด้านคติ ความคิด ความเชื่อ
2. ภูมิปัญญาด้านศิลปะ วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี
3. ภูมิปัญญาด้านการประกอบอาชีพในท้องถิ่น
4. ภูมิปัญญาด้านความคิด หลักปฏิบัติ และเทคโนโลยีชาวบ้าน

การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการจัดการศึกษา

ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ชีวิตของคนในท้องถิ่นต่างๆซึ่งมีความสัมพันธ์แนบแน่นกับท้องถิ่น การนำภูมิปัญญาชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ จึงมีการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับท้องถิ่น และใกล้ชิดกับตัวผู้เรียนด้วย และจะมีผลทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายกับผู้เรียนมากขึ้นทั้งนี้เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องและมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับตัวผู้เรียน

การนำภูมิชาวบ้านมาใช้ในการจัดการศึกษา หมายถึงมาตรการที่จะนำภูมิปัญญาชาวบ้านไปถ่ายทอดในหลักสูตรกลางหรือหลักสูตรท้องถิ่น โดยคำนึงถึงความสมดุลระหว่างเนื้อหาสาระเกี่ยวกับภูมิปัญญาสากลเป็นสำคัญ เพื่อให้นักเรียนและนักศึกษาทุกระดับได้เรียนรู้คุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาไทยควบคู่ไปกับภูมิปัญญาสากล (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ , ม.ป.ป)

ในปัจจุบันได้มีหน่วยงานและสถาบันการศึกษา พยายามนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาสู่การศึกษาในระบบมากขึ้น โดยมีความเชื่อว่าการจัดการศึกษาไม่สามารถแยกไปจากการศึกษาท้องถิ่น เพราะการศึกษาจะต้องนำเอาประเด็นในท้องถิ่นนั้นๆ มาเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้เด็กเกิดความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของตน สามารถทำให้เด็กที่จบการศึกษาออกไปมีจิตสำนึกในความรับผิดชอบ และมีความสามารถที่จะสร้างสรรค์สังคมได้

อย่างไรก็ตามการนำภูมิปัญญาชาวบ้านเข้าสู่ระบบโรงเรียน ยังไม่บรรลุเท่าที่ควรทั้งนี้ อันเนื่องมาจากปัญหา และอุปสรรคดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ , 2540:36)

1. การนำภูมิปัญญาชาวบ้านเข้าสู่ระบบโรงเรียน ยังขาดนโยบายรองรับที่ชัดเจนเพื่อให้หน่วยงานและสถานศึกษาที่เกี่ยวข้อง ทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นได้มีความเชื่อมั่นและทราบทิศทางในการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม

2. ให้ผู้ทรงภูมิปัญญาในท้องถิ่นขาดการยอมรับ และขาดการมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดภูมิปัญญาในระดับโรงเรียน

3. การจัดการเรียนการสอน ยังไม่นำเอาประเด็นของท้องถิ่นมาเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการเรียนการสอนเท่าที่ควร แม้ว่าหลักสูตรได้เปิดกว้างให้ท้องถิ่นสามารถพัฒนาหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอนได้ตามความเหมาะสมแต่ครู และผู้บริหารบางส่วนยังไม่เข้าใจเนื้อหาของหลักสูตรไปใช้เท่าที่ควร

4. การเรียนการสอนหลักสูตรตามระบบการศึกษาแต่ละระดับยังไม่คำนึงถึงสัดส่วนและความสมดุลทางด้านเนื้อหาสาระ เกี่ยวกับภูมิปัญญาไทย และภูมิปัญญาสากลเท่าที่ควร

5. หน่วยงานและสถาบันการศึกษา ทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น ยังไม่ได้จัดให้มีองค์กรที่รับผิดชอบเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสู่ระบบการศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2542:45) ได้สรุปแนวคิดภูมิปัญญาชาวบ้านไปพัฒนาหลักสูตรไว้ 2 แนวคิดดังนี้คือ

1. โรงเรียนเป็นผู้นำกิจกรรม หรือเนื้อหาสาระที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านไปจัดการเรียนการสอน หรือพัฒนาหลักสูตรขึ้นในโรงเรียน ให้เด็กได้เรียนรู้ โดยคัดเลือกเนื้อหาหรือกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น

2. โรงเรียนเชิญเจ้าของภูมิปัญญา ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาชนชาวบ้าน ช่างเทคนิคชาวบ้าน หรือช่างฝีมือชาวบ้าน เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

โครงการวิจัยการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนขนาดเล็กโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนางาม ตำบลคำพอง อำเภอโศกชัย จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) มีการดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

วิธีการดำเนินการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย แบ่งเป็น 3 ระยะ คือ

- 1) การเตรียมการและการออกแบบกระบวนการ
- 2) การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้โดยชุมชนมีส่วนร่วม
- 3) การถอดบทเรียนจากกระบวนการพัฒนา

ขอบเขตการวิจัย

พื้นที่ปฏิบัติการ

พื้นที่ โรงเรียนบ้านบ้านนางาม หมู่ที่ 11 ต.คำพอง อ.โศกชัย จ.ร้อยเอ็ด

กลุ่มเป้าหมาย

- ชาวบ้านในชุมชน 96 ครัวเรือน
- ผู้นำชุมชน /ผู้รู้ /ปราชญ์ชาวบ้าน /ผู้เฒ่าผู้แก่
- คณะกรรมการหมู่บ้าน /คณะกรรมการคุ้ม
- คณะครูในโรงเรียน

ขอบเขตด้านเนื้อหา

1.1 ข้อมูลบริบทชุมชน

- ประวัติศาสตร์ชุมชน
- วัฒนธรรม /ประเพณี /ความเชื่อ
- ผู้นำ /กลุ่มกิจกรรม /เครือข่าย
- อาชีพและรายได้ /วิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน
- ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า

1.2 องค์ความรู้ภูมิปัญญาของชุมชน

- ระดับครัวเรือน /ระดับชุมชน

1.3 รูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนขนาดเล็กโดยการมีส่วนร่วมของ

ชุมชน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

1. แบบสำรวจ
2. แบบบันทึกข้อมูล
3. ศึกษาดูงาน
4. เวทีสัมมนาเชิงปฏิบัติการ
5. จัดเวทีชุมชนเสวนา

แผนงานและวิธีการวิจัย (กิจกรรม)

ระยะที่ 1 การเตรียมการและการออกแบบกระบวนการ

- 1) ประชุมทีมวิจัยเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่และกรอบการวิจัย
- 2) จัดเวทีเสวนาชุมชนเพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการของชุมชนใน

การพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน

- 3) ประชุมทีมวิจัยสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูลองค์ความรู้ของชุมชน
- 4) ลงพื้นที่สืบค้นและสังเคราะห์องค์ความรู้ของชุมชนที่จะนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้
- 5) ศึกษาฐานเพื่อนำแนวคิดมาปรับใช้ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยชุมชนมีส่วนร่วม

ร่วม

- 6) จัดเวทีสัมมนาเชิงปฏิบัติการในการออกแบบกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพการศึกษา
ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ระยะที่ 2 การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้โดยชุมชนมีส่วนร่วม

- 1) จัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ตามที่ได้ร่วมกันออกแบบ
ในระยะที่ 1

- 2) ประชุมทบทวนการดำเนินงานระหว่างการพัฒนาเพื่อปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงาน
ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น(เวทีติดตามความก้าวหน้า)

ระยะที่ 3 การเตรียมการและการออกแบบกระบวนการ

- 1) จัดเวทีชุมชนเสวนาร่วมกันเพื่อสรุปและถอดบทเรียนที่ได้รับจากการจัดกิจกรรมการ
เรียนรู้ร่วมกันกับชุมชน

- 2) รายงานผลฉบับสมบูรณ์และเผยแพร่สู่สาธารณะ

แผนปฏิบัติการโครงการวิจัย

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	วิธีการและขั้นตอน	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ระยะเวลา
1. ประชุมทีมวิจัยเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่และกรอบการวิจัย	เพื่อชี้แจงสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของทีมวิจัยและกรอบการวิจัย	1. ทีมวิจัย 9 คน 2. ที่ปรึกษา 1 คน รวม 10 คน	1. จัดเตรียมข้อมูลและเอกสารการประชุม 2. ประสานงานทีมวิจัย 3. จัดการประชุม	1. ทีมวิจัยมีความเข้าใจในการจัดทำวิจัย 2. ได้กรอบการทำงานชัดเจน	เดือนกันยายน 2555
2. จัดเวทีเสวนาชุมชนเพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน	เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน	1. ทีมวิจัย 9 คน 2. ที่ปรึกษา 1 คน 3. ผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนจำนวน 45 คน รวม 55 คน	1. จัดเตรียมข้อมูลและเอกสารการเสวนา 2. ประสานงานผู้เข้าร่วมเสวนา 3. จัดเวทีเสวนาชุมชน 4. รวบรวมผลและสรุปเป็นข้อมูล	1. ผู้เข้าร่วมเสวนาจำนวน 45 คน เกิดความเข้าใจในโครงการ 2. ได้ทราบสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน	เดือนกันยายน 2555
3. ประชุมทีมวิจัยสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูลองค์ความรู้ของชุมชน	เพื่อสร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล	1. ทีมวิจัย 9 คน 2. ที่ปรึกษา 1 คน รวม 10 คน	1. ประสานงาน 2. จัดประชุม 3. สรุปผล	ได้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล	เดือนตุลาคม 2555

แผนปฏิบัติการโครงการวิจัย (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	วิธีการและขั้นตอนผลที่คาดว่าจะได้รับ	ระยะเวลา
4. ลงพื้นที่สืบค้นและสังเคราะห์องค์ความรู้ของชุมชนที่จะ	เพื่อสืบค้นและสังเคราะห์องค์ความรู้ของชุมชนที่จะนำมาใช้	ทีมวิจัย 9 คน	1. ประสานพื้นที่ 2. ลงพื้นที่สัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย	เดือนตุลาคม 2555

นำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้	ในการจัดการเรียนรู้	กลุ่มเป้าหมาย	วัตถุประสงค์	วิธีการและขั้นตอน	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ระยะเวลา
5.ศึกษาดูงานเพื่อนำแนวคิดมาปรับใช้ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยชุมชนมีส่วนร่วม	1.เพื่อสร้างการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 2.เพื่อนำแนวคิดมาปรับใช้ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยชุมชนมีส่วนร่วม	1.ทีมวิจัย 9 คน 2. ผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนจำนวน 45 คน รวม 54 คน	1.เพื่อสร้างการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 2.เพื่อนำแนวคิดมาปรับใช้ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยชุมชนมีส่วนร่วม	1.ประสานงาน 2.จัดเตรียมประเด็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3.ศึกษาดูงาน 4.สรุปผลการเรียนรู้	ได้แนวคิดมาปรับใช้ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยชุมชนมีส่วนร่วม	เดือนตุลาคม 2555
6. จัดเวทีสัมมนาเชิงปฏิบัติการในการออกแบบกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพการศึกษาระหว่างโรงเรียนกับชุมชน	1.ทีมวิจัย 9 คน 2. ทีมปรึกษา 1 คน 3.ผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนจำนวน 45 คน รวม 55 คน	1.ทีมวิจัย 9 คน 2. ทีมปรึกษา 1 คน 3.ผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนจำนวน 45 คน รวม 55 คน	1.ทีมวิจัย 9 คน 2. ทีมปรึกษา 1 คน 3.ผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนจำนวน 45 คน รวม 55 คน	1.เตรียมข้อมูลและเอกสารการประชุม 2. ประสานงานทีมวิจัย 3. จัดการประชุม 4.สรุปผลการสัมมนา	รูปแบบกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน	เดือนตุลาคม 2555
7. จัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน โดยการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนตามที่ได้ร่วมกันออกแบบในระยะที่ 1	เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน	1.ทีมวิจัย 9 คน 2. ทีมปรึกษา 1 คน 3.ผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนจำนวน 45 คน รวม 55 คน	1.ทีมวิจัย 9 คน 2. ทีมปรึกษา 1 คน 3.ผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนจำนวน 45 คน รวม 55 คน	1.ประสานงาน 2.วางแผน 3.จัดกระบวนการเรียนรู้ 4.สะท้อนบทเรียน	1.เกิดคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนกับชุมชน 2.ได้รูปแบบการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน	เดือนพฤศจิกายน 2555 ถึงเดือนมีนาคม 2556

แผนปฏิบัติการโครงการวิจัย (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	วิธีการและขั้นตอน	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ระยะเวลา
8. ประชุมทบทวนการดำเนินงานระหว่างการพัฒนาเพื่อปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น(เวทีติดตามความก้าวหน้า)	เพื่อทบทวนและปรับปรุงแก้ไขกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน	1.ทีมวิจัย ๙ คน 2.ทีมปรึกษา ๑ คน 3.ผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนจำนวน 45 คน รวม 55 คน	1.เตรียมข้อมูลและเอกสาร 2. ประสานงาน 3. จัดการประชุม 4.สรุปผลการสัมมนา	รูปแบบกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนที่สมบูรณ์	เดือนมกราคม 2556

9. จัดเวทีชุมชนเสวนาร่วมกันเพื่อสรุปและถอดบทเรียนที่ได้รับจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชน	เพื่อสรุปและถอดบทเรียนที่ได้รับจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชน	1. ทีมวิจัย 9 คน 2. ที่ปรึกษา 1 คน 3. ผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนจำนวน 45 คน รวม 55 คน	1. ประสานงาน 2. จัดเวทีประชุมเสวนา 3. สรุปและถอดบทเรียน	ได้รูปแบบกระบวนการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน	เดือนเมษายน 2556
10. รายงานผลฉบับสมบูรณ์และเผยแพร่สู่สาธารณะ	เพื่อจัดทำรายงานผลการวิจัย	หัวหน้าโครงการ	1. รวบรวมข้อมูล/รายงาน 2. ส่งให้ Node วิชาการตรวจสอบความครบถ้วน 3. ส่งรายงานให้ สกว.	รายงานฉบับสมบูรณ์	เดือนพฤษภาคม 2556

บทที่ 4

กระบวนการดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนขนาดเล็กโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนางาม ตำบลคำพอง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด มีจุดประสงค์วิจัย 1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ของการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 2. เพื่อสืบค้นองค์ความรู้ของชุมชนและนำไปสู่การบูรณาการในการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียน 3. เพื่อศึกษาปัจจัย เงื่อนไข และข้อจำกัดของการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนขนาดเล็กโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน 4. เพื่อศึกษารูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนขนาดเล็กโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้ดำเนินการทำการค้นหาคำตอบตามคำถามวิจัยที่ได้ตั้งไว้ เพื่อให้ได้ทราบผลการวิจัยตามที่จุดประสงค์ได้ตั้งไว้ โดยได้ดำเนินการตามแผนงานวิจัยที่วางไว้ ซึ่งได้ผลดังนี้

1. สถานการณ์ของการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

บ้านนางาม เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติดงแม่แฝด อยู่ทางทิศเหนือของอำเภอ โพธิ์ชัย อยู่ห่างจากตัวอำเภอโพธิ์ชัย 24 กิโลเมตร เป็นถนนลาดยาง 16 กิโลเมตร และถนนลูกรัง 8 กิโลเมตร และอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดร้อยเอ็ด ห่างจากจังหวัดร้อยเอ็ด 80 กิโลเมตร เป็นถนนลาดยางตามเส้นทางบ้านดงบ้านนา-อำเภอเชียงขวัญ-อำเภอโพธิ์ชัย-ตำบลคำพอง ตั้งอยู่ในที่ราบสูง และเนินเขา ขาดน้ำอุปโภค บริโภค เนื่องจากไม่สามารถขุด เจาะ น้ำบาดาลได้ ต้องอาศัยน้ำจากแหล่งน้ำอ่างเก็บน้ำห้วยสมสนุก ซึ่งในฤดูแล้งอากาศร้อนจัด ฤดูหนาวอากาศหนาวจัดและมีลมแรง ฤดูฝนมีน้ำมาก สภาพของดินเป็นดินร่วนปนทราย ปลูกไม้ยืนต้นได้ทุกชนิด

อาณาเขตติดต่อทิศเหนือติดต่อกับบ้านนาขาม อ.กุฉินารายณ์ จ.กาฬสินธุ์ ทิศใต้ติดต่อกับบ้านภูเขาทอง อ.โพธิ์ชัย จ.ร้อยเอ็ด ทิศตะวันออกติดต่อกับบ้านปากช่อง อ.โพนทอง จ.ร้อยเอ็ด ทิศตะวันตกติดต่อกับเทือกเขาภูมวย อ.โพธิ์ชัย จ.ร้อยเอ็ด

สภาพชุมชนเป็นชนบท รายได้ของประชากรส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับอาชีพทำไร่และทำนา หลังจากเสร็จฤดูทำนาแล้วจะไปรับจ้างทำงานที่ต่างถิ่น บางบ้านจึงปล่อยให้ลูกอยู่กับตายายหรือปู่ย่าหรือบางบ้านปล่อยให้ลูกอยู่ตามลำพัง สภาพสังคมเป็นสังคมชนบท มีขนบธรรมเนียมประเพณีเก่า ๆ ที่ขึ้นชอบศรัทธาและอนุรักษ์ประเพณีตามพุทธศาสนา ประชาชน กลุ่มอายุ 20 ปีขึ้นไป ส่วนมากได้รับการศึกษาภาคบังคับ ส่วนอายุต่ำกว่า 20 ปีโดยเฉลี่ยจบระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีสถานที่สำคัญ ได้แก่ วัดถ้ำภูมวย วัดพรสวรรค์นาราม อ่างเก็บน้ำห้วยสมสนุก น้ำตกน้ำจึก ผาทำหัด

โรงเรียนบ้านนางาม ตั้งอยู่หมู่ที่ 11 บ้านนางาม ตำบลคำพอง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด เดิมเป็นโรงเรียนสาขาของโรงเรียนบ้านภูเขาทอง ก่อตั้งเมื่อวันที่ 27 สิงหาคม 2533 ปัจจุบันโรงเรียนบ้านนางาม มีพื้นที่ 10 ไร่ 2 งาน ปัจจุบันโรงเรียนบ้านนางาม มีครู 3 คน ลูกจ้างชั่วคราวตำแหน่งพี่เลี้ยงเด็ก 1 คน ครูอัตราจ้าง 1 คน ตำแหน่งนักการภารโรง 1 คน มีนักเรียนทั้งหมด 56 คน เปิดทำการสอนตั้งแต่ชั้นปฐมวัยปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีนายปรารณชาติ วิษามุขดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสถานศึกษา

จากการจัดการศึกษาของโรงเรียนและชุมชนที่ผ่านมา โรงเรียนมีปัญหาในเรื่องความขาดแคลนบุคลากร มีครูไม่ครบชั้น โรงเรียนจึงจัดการเรียนการสอนโดยวิธีการสอนแบบรวมชั้น คือ ชั้น

อนุบาล 1 รวมกับอนุบาล 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 รวมกับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 รวมกับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 รวมกับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จากการประเมินคุณภาพรอบที่ 2 ของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) ผลการประเมินโรงเรียนไม่ผ่านการรับรองทั้งสองระดับ คือ ระดับปฐมวัยและระดับประถมศึกษา โรงเรียนจึงต้องจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน

2. สืบค้นองค์ความรู้ของชุมชนและนำไปสู่การบูรณาการในการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียน

จากการที่ผู้วิจัยและทีมวิจัยเข้าศึกษาชุมชนได้ข้อมูลมาสังเคราะห์ พบว่า มีองค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นในหลายๆ ด้านทั้งด้านการจักสาน การทำเฟอร์นิเจอร์จากรากไม้ หรือเศษไม้ ความรู้เรื่องสมุนไพรพื้นบ้าน การรักษาโรคตามวิธีโบราณ การดำรงชีพในป่า การหาของป่า การถนอมอาหาร เครื่องมือจับดักสัตว์ เป็นต้น

3. ปัจจัย เงื่อนไข และข้อจำกัดของการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนขนาดเล็กโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

โรงเรียนมีปัญหาในเรื่องความขาดแคลนบุคลากร มีครูไม่ครบชั้น ขาดแคลนงบประมาณ อีกทั้งบุคลากรที่เป็นครูหรือผู้บริหารสถานศึกษา จะทำงานอยู่ไม่นาน ก็จะย้ายไปที่อื่น เนื่องจากระยะทางในการเดินทางไปยังโรงเรียนลำบากและห่างไกลความเจริญมาก ทำให้การพัฒนาคุณภาพการศึกษาขาดความต่อเนื่อง โรงเรียนได้จัดการเรียนการสอนโดยวิธีการสอนแบบรวมชั้น คือ ชั้นอนุบาล 1 รวมกับอนุบาล 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 รวมกับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 รวมกับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 รวมกับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และจากการประเมินคุณภาพรอบที่ 2 ของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) ผลการประเมินโรงเรียนไม่ผ่านการรับรองทั้งสองระดับ คือ ระดับปฐมวัยและระดับประถมศึกษา

4. รูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนขนาดเล็กโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

กระบวนการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนขนาดเล็กโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนนำภูมิปัญญาชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ตลอดเวลามาช่วยในการจัดกระบวนการเรียนรู้ถือว่าเป็นรูปแบบที่จะสามารถพัฒนาคุณภาพการศึกษาโรงเรียนบ้านนางามให้มีคุณภาพเพิ่มมากขึ้นและมีความต่อเนื่องยั่งยืนต่อไป

สรุปได้ว่าการลงพื้นที่สำรวจชุมชนของทีมวิจัย วิทยากรภายนอก และนักเรียนได้สัมภาษณ์ สอบถามคนในหมู่บ้าน ทีมวิจัยได้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในบ้านนางาม ของโรงเรียนบ้านนางาม ได้เห็นองค์ความรู้ในหมู่บ้านนางาม ที่จะนำมาจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับเด็กนักเรียน เพื่อที่จะพัฒนานักเรียนให้มีคุณภาพเพิ่มมากขึ้น

บทที่ 5

สรุปผล และข้อเสนอแนะ

โครงการวิจัยการพัฒนาระบบการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนขนาดเล็กโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนางาม ตำบลคำพอง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด ได้ดำเนินการวิจัย ระหว่างเดือนกันยายน 2555 ถึง เดือน สิงหาคม 2556 เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) วิธีการดำเนินการวิจัย แบ่งเป็น 3 ระยะ คือ 1) การเตรียมการและการออกแบบกระบวนการ 2) การพัฒนาระบบการจัดการเรียนรู้โดยชุมชนมีส่วนร่วม 3) การถอดบทเรียนจากกระบวนการพัฒนา

สรุปผล

ด้วยโครงการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ชุมชนบ้านนางามถือว่าให้ความร่วมมือเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล มาเป็นทีมวิจัย และให้ความรู้แก่เด็กนักเรียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นเองก็รู้สึกภาคภูมิใจที่ได้มาร่วมในการจัดการศึกษา

การแสดงความคิดเห็นในด้านสภาพการเรียนรู้ของโรงเรียนบ้านนางามทางคณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครองและนักเรียนได้สะท้อนออกมาในมุมมองที่เป็นประโยชน์เพื่อที่จะได้หาแนวทางในการพัฒนาร่วมกัน

การสำรวจชุมชนทำให้เด็กนักเรียนได้ ได้ฝึกทักษะในด้านต่างๆทั้งการจดบันทึก ถ่ายภาพ สอบถามผู้เฒ่าผู้แก่ การเขียนแผนที่เดินดิน การเขียนแผนที่ภูมิปัญญา

การศึกษาดูงานในสถานศึกษา ที่จัดการเรียนการสอนโดยครูภูมิปัญญาทำให้ได้แนวคิดในการที่จะมาออกแบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้ให้เด็กนักเรียนได้ประโยชน์

ในการออกแบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้ได้นำเอาองค์ความรู้ที่มีในชุมชนมาเป็นตัวตั้งในการที่จะจัดการกระบวนการเรียนรู้ให้กับเด็กนักเรียน

เด็กนักเรียนจะได้ฝึกถอดบทเรียน เป็นกระบวนการหนึ่งที่เด็กเกิดทักษะ ทั้งการถอดบทเรียน และได้ฝึกการนำเสนองาน

การจัดการกระบวนการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญในการจัดการศึกษา เป็นหัวใจหลักที่จะทำให้เด็กได้รับความรู้ได้ซึมซับเอาประสบการณ์ที่ครูได้ออกแบบไว้

ข้อเสนอแนะ

จากที่ได้ดำเนินการวิจัยมาระยะหนึ่ง ทีมวิจัยขอเสนอแนะให้ทาง สกว.ดังนี้

- 1.ควรมีงบประมาณให้ทางโครงการวิจัยในการจัดอบรมพัฒนาทีมวิจัย
- 2.ทาง สกว.ควรมีผู้เชี่ยวชาญเพื่อคอยให้ความช่วยเหลือหรือแนะนำกระบวนการทำงาน

ในแต่ละโครงการวิจัยด้วย

แนวทางดำเนินการ

ในระยะที่ 2 นี้โครงการวิจัยการพัฒนาระบบการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนขนาดเล็กโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนางาม ตำบลคำพอง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด มีกิจกรรมตามแผนงานวิจัยที่จะดำเนินการดังนี้

- 1.จัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

2. จัดเวทีชุมชนเสวนาร่วมกันเพื่อสรุปและถอดบทเรียนที่ได้รับจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชน